Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2025

Před pětatřiceti lety vznikla naše Společnost | Aktuální postřehy z Podkarpatska | Atentát v Užhorodě v roce 1930 | Tisíc kilometrů v sedle aneb Jízda z Podkarpatské Rusi do Lán | Osudy lidí po připojení Zakarpatí k SSSR | Mihajlo Uram, rusínský fotbalista | Dimitrij Zaričnjak, Rusín, který tlumočil Reganovi a Gorbačovovi

Připomínky letošního podzimu

Některá výročí jsou příjemná, milá, rádi si je připomínáme. Jiná méně, protože tehdy před lety se stalo cosi osudově nespravedlivého, či aspoň kontroverzního. K těm prvním, spadajícím do letošního podzimu, určitě patří založení Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Dne 27. října 1990 se v kině Kyjev v Praze sešlo několika stovek Čechů, Rusínů i Slováků. Shromáždění schválilo vznik nové organizace a návrh stanov předložený přípravným výborem. (Článek k 35. výročí vzniku SPPR najdete na dalších stránkách tohoto čísla.)

Druhé, méně pozitivní jubileum má listopadové datum: 22. listopadu 1945 schválilo Prozatímní národní shromáždění Československé republiky smlouvu o odstoupení Podkarpatska – v té době již nazvané Zakarpatská oblast Ukrajiny – Sovětskému svazu. O několik dní později smlouvu ratifikovalo Prezidium Nejvyššího sovětu SSSR. Podepsali ji 29. června téhož roku nevyšší představitelé obou států, za ČSR předseda vlády Zdeněk Fierlinger, za SSSR komisař zahraničních věcí Vjačeslav Molotov. „Určitě spojení nevítala většina obyvatelstva," oprávněně konstatuje historik Jan Rychlík (Právo 25. 8. 2025).

Důsledkem této smlouvy, a poznamenejme, že ještě před schválením parlamentem, byl Benešův ústavní dekret ze srpna pětačtyřicátého roku, jímž zbavil obyvatele Podkarpatské Rusi československého státního občanství. Marné byly protesty významných osobností. Např. v Americe se proti připojení Podkarpatska ozval rusínskáý politik Grigorij Žatkovič, zásadně nesouhlasili rusínští bojovníci, kteří tvořili podstatnou část jednotek na východní frontě.

Když jsme o více než čtyři dekády později, již ve svobodné demokratické zemi, zakládali naš spolek, jedním z motivů vzniku byla právě snaha přispět k pravdivému výkladu historie a alespoň komentovat nespravedlnosti dějin. Když se už nedalo dělat j nic jiného.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Ondřej Huleš

Cestou na Strymbu

Nejsme etnická skupina, jsme národ!

S rusínským historikem, vydavatelem, spisovatelem a pedagogem Valerijem Padjakem mluvíme o Rusínech a jejich postavení v rámci současné Ukrajiny. Padjak žije přímo v centru pravlasti rusínského národa, v Užhorodě. Odtud podniká spanilé jízdy po Evropě, přednáší na univerzitě v Prešově a nedávno představil své aktivity na Světovém kongresu Rusínů v Bukurešti. Vedle toho pilně bádá například i v Americe, kam příslušníci rusínského národa v 19. století hojně jezdili za živobytím. Je tedy do značné míry novodobý rusínský obrozenec.

Pane Padjaku, na začátku se vás zeptám: jaké to je v roce 2025 být rusínským buditelem na Podkarpatské Rusi?

Vy mi říkáte buditel, ale to já nejsem. Jsem Rusín, který pracuje pro svůj národ, mám určité cíle a program. A protože jsem odborník na rusínskou kulturu a literaturu, snažím se zpřístupnit veřejnosti knihy rusínských buditelů, literaturu od 19. století až po moderní období. Překládám ji do podoby knih, učebnic, chrestomatií. Je to důležitá, vážná věc, protože máme významné spisovatele z 19. století, kteří vytvořili mnoho děl, někdy i několik svazků, ale po jejich smrti se na ně zapomnělo. Střídaly se politické režimy, přišly světové války a jejich dílo upadlo v zapomenutí. Dnes tedy musím chodit do archivů, vytahovat první publikace a vracet je našemu národu. A jsem hrdý, když vidím tato díla v podobě knih, rozluštěná a zpřístupněná. Na rusínskou kulturu můžeme být pyšní.

Pokračování na straně 3

Výbor Společnosti přátel Podkarpatské Rusi srdečně zve na
PŘEDVÁNOČNÍ SETKÁNÍ NAŠICH ČLENŮ A PŘÁTEL
ve čtvrtek 18. prosince 2025
v 16,30 hodin
v kanceláři SPPR v Domě národnostních menšin (Praha 2, Vocelova 3, 3. patro)
Připomeneme si 35. výročí vzniku SPPR a probereme současnost i budoucnosti spolku.

Spolek Rusini.cz zvou na
RUSÍNSKÉ VÁNOCE „VZPOMÍNKY NA RADOST"
se známou zpěvačkou Dominikou Novotnou
a s Polonyna & Soročka
v pátek 12 prosince v 18 hodin
v Domě národnostních menšin v Praze

Karpatorusínské krajanské centrum připravilo
JULIÁNSKÝ PLES
17. ledna 2026 v 19,00 hodin
Vivant Hall, Gregorova 8, Praha 11

(Pozvánky na obě akce s podrobnými informacemi na str. 2)

POZVÁNKA

Další **RUSÍNSKÝ PLES** se uskuteční
7. února 2026 v Radiopaláci v Praze 2.
Pořadatel, Rusíni.cz – Rusínská iniciativa slibuje pestrý program s kvalitní hudbou a dobrou zábavu. Vystoupí hudební skupina NOBEL, pěvecký soubor RUSÍNSKÉ TRIO a folklorní soubor ŠARVANCI.

Zájemci o vstupenky se mohou hlásit na FB nebo na emailové adrese inforusini@gmail.com

Večer pro básníka Hořce

V přívětivé pražské. kavárně Mezi řádky na Smíchově pořádá básník a moderátor Ondřej Linhart, mj. autor sbírky Jak rychle létá labuť?, poetické večery *Poezie Mezi Řádky*. Dne 16. října letošního roku věnoval svůj pořad básníku Jaromíru Hořcovi. Přizval ke spolupráci naši Společnost, pozvání přijal také kytarista Jan Matěj Rak. Komorní večer proběhl v příjemné atmosféře. Moderátor v krátkém úvodu přiblížil život, disidentské aktivity a tvorbu básníka, připomněl i jeho písňové texty. Jádro program tvořily Hořcovy verše v interpretaci Ondřeje Linharta a brilantní kytarové improvizace Jana Matěje Raka.

Jaromír Hořec byl svým způsobem renesanční člověk: básník, vysokoškolský učitel, publicista i zdatný organizátor. Není náhoda, že právě on se zasloužil o založení a činnost naší Společnosti přátel PR. V průběhu večera na to také přišla řeč. K danému tématu obsažně pohovořil Rudolf Valenta, jehož firma léta tiskne náš časopis i publikace. Vyprávěl, jak ho Jaromír Hořec inspiroval k tomu, že založil vydavatelskou firmu. Pan Valenta spolu s dcerou s sebou přinesli také několik básnických sbírek Jaromíra Hořce, jimiž obohatili originální poetickou knihovničku kavárny. **ap**

Ředitelka muzea odvolána

Jak sdělila média na Slovensku, v říjnu letošního roku byla odvolána ředitelka Muzea rusínské kultury v Prešově Ľuba Kráľová. Citujeme z článku presov.korzar.sme.sk: Personální změny v zařízeních spadajících pod ministerstvo kultury Martiny Šimkovičové (nominantka SNS) zasáhly i rusínské muzeum. Generální ředitelka Slovenského národního muzea Andrea Prodejňová odvolala ředitelku Muzea rusínské kultury v Prešově Ľubu Královou. „V muzeu jsme měli v úterý členy Rady Evropy. Kolem půl dvanácté mi zavolala sekretářka paní generální ředitelky, že se mám ve středu na jedenáctou dostavit. Ještě jsem poznamenala, že mám ranní vlak, který jede v 5.19 z Prešova a měl by v půl jedenácté přijet do Bratislavy, ale že se může opozdit. Řekli, že dobře, ať přijdu," říká Králová, která se na setkání dozvěděla o svém odvolání. „Hned šli k věci, že jsem stará, že Slovenské národní muzeum má 600 zaměstnanců a z toho je 108 v důchodovém věku, a že já si dovolím brát i plat, i důchod, takže mi dávají výpověď," popisuje setkání s generální ředitelkou Slovenského národního muzea. Dostala na výběr buď okamžitý podpis výpovědi dohodou, nebo tříměsíční odstupné. „Takže jsem neměla jinou možnost. Dali mi na ty tři měsíce místo kurátorky a o dvě třídy mi snížily plat," konstatuje Kráľová. **top**

28. říjen v Užhorodě

Stalo se už ř tradicí, že k výročí 28. října se každoročně koná v Užhorodě u památníku T.G Masaryka slavnostní setkání, jež připomene vznik Československé republiky, osobnost prvního čs. prezidenta i další historické události spojující dějiny ČSR a Podkarpatska. Nejinak tomu bylo letos, kdy se u Masarykova památníku sešli z iniciativy Užhorodského klubu TGM představitelé regionu a města, společenských organizací a církví, hosté z České i Slovenské republiky a místní občané, aby uctili významné výročí. Zúčastnili se mj. generální konzul Slovenska v Užhorodě Henrich Sasaj, poslanec Zakarpatské oblastní rady Volodymyr Čubirko. Ivan Latko, předseda Klubu TGM a Užhorodského spolku Slováků ve svém projevu zdůraznil význam Československé republiky pro rozvoj Podkarpatska. Na shromáždění promluvil rovněž generální konzul SR v Užhorodě, který kromě jiného vyjádřil radost, že na Zakarpatí nadále žije Masarykova památka. Dokladem toho jsou i místa, instituce a stavební objekty, nesoucí jeho jméno – např. Most TGM nebo škola. Na shromáždění promluvil také zásupce spolku Přátelé Podkarpatské Rusi z Brna Adam Blažek a další hosté. **red**

Nejsme etnická skupina, jsme národ!

Dokončení ze strany 1

Jak bohatá rusínská literatura je?
Stejně jako měli své buditele, literáty a literaturu jiné slovanské národy v rámci Rakouska nebo Rakousko-Uherska, tak i Rusíni měli svou literaturu — a často velmi krásnou. Až tak, že když jedu do USA, zjišťuji, že Rusíni, kteří odešli do emigrace ještě před první světovou válkou, tam založili mnoho spolků a udržovali až sedmdesát různých novin a časopisů. Dokonce první rusínský román, o kterém víme, byl napsán v USA. Dnes je tohle všechno v archivech a musíme to znovu objevovat. Spolupracuji s mladou generací odborníků, učím je a předávám jim to, co vím celý život.

Je fajn, že své vědomosti a zkušenosti předáváte dál.
Jsem ve vědě skoro padesát let. Začal jsem jako sedmnáctiletý, v době, kdy bylo zakázané o Rusínech mluvit, ale já jsem byl rozhodnutý studovat naši regionální literaturu. Tehdy se jí říkalo zakarpatsko-ukrajinská literatura. Dnes už vím, že existoval a existuje rusínský národ, a ten má obrovskou literaturu a kulturu obecně. A tu musíme zpřístupnit všem. Nedávno mě například požádali na Slovensku, abych připravil literární sborník rusínské poezie ve slovenštině. Překlady udělají odborníci, ale já mám za úkol dát rusínskou literaturu nejen Rusínům, ale i evropské veřejnosti. Proč bychom si jednou nemohli číst Duchnoviče ve slovenštině, češtině, maďarštině nebo němčině? Aby bylo vidět, že Podkarpatsko nebyl nějaký mrtvý kout světa, ale evropské centrum života, kde působil a dodnes působí rusínský národ se svou kulturou.

Říkáte, že nesmíme zapomenout na žádnou rusínskou osobnost, že musíme všechny připomínat. Jak těžké to v současné době, za aktuální svízelné situace, je?
Současná válka, je samozřejmě pro Rusíny těžká. Rusíni jako Evropané, lidé nesoucí rusínskou kulturu a identitu, žijí na západě Ukrajiny, kde se nechystají měnit hranice, jak je nám smyšleně vyčítáno. V Evropě se hranice měnit nedají. Ani na Ukrajině. Jakýkoliv pokus o změnu by znamenal světovou válku.

Problém ovšem je, že rusínskou otázku se na Ukrajině nepodařilo vyřešit ani před válkou. Rusínský národ dodnes není uznán. Mohu říct, že jsem Rusín, mohu publikovat knihy rusínských autorů, ale stát nás neuznává natolik, aby řekl: „Máte právo na své školy, svou univerzitu, své katedry jazyka, právo na financování kultury.“ To nebylo vyřešeno před válkou a teď už vůbec ne, protože nikdo neví, jak válka skončí.

Takže letitá nespravedlnost, která se táhne už z dob Sovětského svazu…
Ano. My jsme přitom připraveni — máme instituce, spisovatele, básníky, organizace, vydáváme časopisy. Ale vše za vlastní peníze nebo za pomoc světových rusínských organizací. Ukrajinský stát financování rusínských aktivit netoleruje. Nemohu přijít a požádat o peníze na vydání Duchnoviče pro školy – nic takového neexistuje.

Navíc, jak jsem řekl, se stát bojí smyšleného rusínského separatismu. Na začátku války se říkalo, že když Rusko zaútočí, Rusíni povstanou proti Ukrajině. Nikdy se to nestalo. Nikdo neznal mentalitu karpatských Rusínů. A přesto zůstává tahle otázka nevyřešená.

Přitom Rusíni pokládají za Ukrajinu své životy!
Ano, naši chlapi bojují na východě Ukrajiny za její nezávislost. Jsou to Rusíni, ale nikdo neřekne: „Rusín-hrdina“. A přitom mi vojáci píší, prosí o rusínské knihy, já jim je posílám i s finanční pomocí. A oni mi říkají, že i na frontě Rusíni a Ukrajinci vedou debaty o tom, kdo je kdo. A Rusíni ukazují své knihy. To mě překvapilo i potěšilo – rusínství žije, ani válka ho nezastaví.

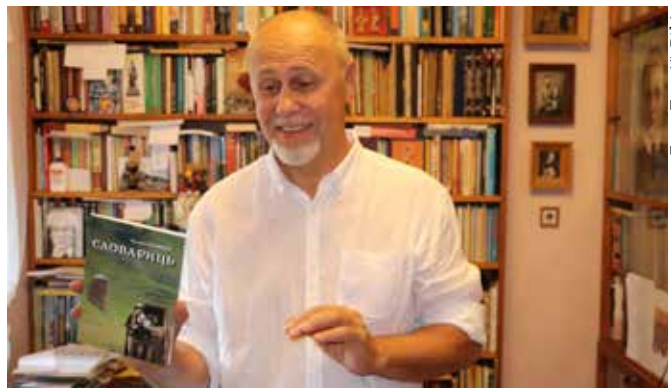

Foto Tomáš Pilát

Rusíni nejsou uznaní jako národ nebo národnost, ale rusínština jako jazyk uznaná je, ne?
Ano, ale jak se to vezme. Řeknou vám: „Vy jste Rusín, ale jste jen etnografická skupina ukrajinského národa.“ A rusínský jazyk? „Ano, ale je to dialekt ukrajinštiny.“ Existenci Rusínů ale nelze popřít – je to jediný region, kde se skutečně mluví rusínsky, kde básníci píší rusínsky, kde vychází próza, divadelní hry, kde lidé doma běžně používají rusínštinu. Vesnice nemůžete přepnout na ukrajinštinu tím, že to nařídíte. Rusínština tam žije od generace ke generaci. A za celý život jsem viděl, že Ukrajinci mezi sebou většinou mluvili rusky, ne ukrajinsky – to je realita. Válka to začala měnit, ale trvalo to desetiletí. Rusíni tohle nemají – rusínština je jejich přirozený jazyk. Problém je ovšem v tom, jak se to překládá do úředních struktur: „Jste národ? — Ne. Jste jazyk? — Dialekt. Jste etnická skupina? — Etnografická část jiného národa.“ To je realita života Rusínů na Ukrajině.

Řekl jste, že první rusínský román vyšel v Americe. Kdo ho napsal a o jakou knihu jde?
Je to významná publikace – dlouho jsem ten román chtěl držet v ruce! Asi před deseti lety jsem začal skutečně pátrat. A měl jsem štěstí – pozval mě jeden kněz, poslední z pětapadesáti mnichů, kteří podporovali rusínství v USA. V Pensylvánii měli klášter a po roce 1945 si řekli, že vybudují knihovnu čistě rusínských knih. Myslel jsem, že tam najdu pár modlitebních knížek — místo toho tam byly tisíce knih od poloviny 19. století až do 90. let století dvacátého. Zachránili jsme je a převezli na univerzitu v Toruni. A tam jsem poprvé držel v rukou ten román. Jeho autorem je Emilij Kubek, rusínský spisovatel z východního Slovenska. Román se jmenuje Marko Šoltys a je o prostém Rusínovi, který měl v životě cíl a stal se významnou osobností; jeho děti pak v jeho práci pokračovaly. Vycházel nejprve v roce 1916 v novinách a poté knižně v letech 1920–1922 ve čtyřech svazcích. Je to velmi dobrý román.

V jaké formě tenhle román vyšel?
Kubek napsal román cyrilicí, ale v Americe mu doporučili přepsat ho do latinky, protože mladí Rusíni uměli už jen latinku. A já už deset let dělám opačnou práci – přepisuji román z latinky zpět do cyriliky. Snad tuhle transliteraci brzy dokončím. Chci román vydat nejprve jako kompletní literární dílo a potom jako tři svazky pro studenty, kteří studují rusínskou literaturu, protože těm dnes chybí texty k četbě.

Emilij Kubek zemřel v Americe, kde je i pochován…
Ano, a moc jsem chtěl navštívit jeho hrob v Pittsburghu. Tahle touha se mi vyplnila – poklonil jsem se jeho památce na rusínském oddělení tamního hřbitova. A zpátky k těm buditelům – takoví lidé jako Kubek byli skuteční buditelé. My, pracovníci kultury, jen odhalujeme a přibližujeme jejich odkaz.

TOMÁŠ PILÁT

Vzpomínka na Vasiľa Turoka

Před dvaceti lety nás opustil Vasiľ Turok – Heteš, dramaturg, pedagog a rusínský aktivista. Stál u zrodu rusínského národnostního hnutí na Slovensku i světové rusínské organizace. Byl neúnavným a energickým obhájcem rusínské identity. Výročí připomněl i server rusyn.sk. V době, kdy se měnily dějiny, měl odvahu měnit i divadlo: prosadil, aby si v Prešově hrálo rusínsky, a přispěl k přejmenování souboru na Divadlo Alexandra Duchnoviče. V jeho práci se setkala umělecká kvalita s občanskou odpovědností. Byl u zrodu Rusínské obrody a jako první vedl Světovou radu Rusínů. Pro několik generací herců, studentů i diváků zůstane 'učitelem nás všech'. Ať je jeho vzkaz živý v každé dobré inscenaci, v každém slově rusínského jazyka na jevišti a v každém smělém kroku, který děláme pro kulturu menšiny i většiny.

Na Vasiľa Turoka vzpomínají i Rusíni v Česku. Zažili jsme ho u řečnických pultíků při projevech na rusínských kongresech v Prešově, v Praze i dalších evropských městech; při osobních setkáních a besedách jako milého společníka a pohotového diskutéra. Někteří jsme ho viděli i na jevišti prešovského Divadla Alexandera Duchnoviče, kde v některých představeních, která připravil jako dramaturg, také hrál. **top**

Atentát OUN v Užhorodu

V době mezi válkami probíhal na Podkarpatské Rusi mezi zastánci rusínské národní identity a těmi, kteří tvrdili, že zdejší slovanské etnikum je součástí ukrajinského národa boj o národní charakter tohoto regionu. V podstatě až do podzimu roku 1938 při tom ve společnosti převládala podpora rusínského směru. Například v parlamentních volbách v roce 1929 získaly „rusínské“ strany více než tři pětiny všech hlasů. Další pětina obyvatel volila menšinové strany a jen necelá pětina „ukrajinské“. Ty měly své stoupence především na krajní levici. Komunisté, kteří byli v regionu tradičně silní, podporovali „ukrajinský směr“ již od první poloviny 20. let. „Rusínské“ byly naproti tomu v podstatě všechny občanské strany s výjimkou malé křesťansko-lidové strany vedené Augustinem Vološinem (1874–1945), kandidující společně s Československou stranou lidovou (v roce 1929 získala na Podkarpatí pouze 3,37 %).

Své sympatizanty však měl ukrajinský směr i na krajně pravém křídle politického spektra. Když byla v roce 1929 ve Vídni založena Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN), přelily se její radikální ideje téměř okamžitě také do Československa. Zde však získaly podporu především mezi ukrajinskými emigrantskými komunitami. Prostřednictvím intelektuálů z polské Haliče pak dorazily i na Podkarpatskou Rus. Za situace, která tam v té době panovala, však neměla OUN šanci získat masovou podporu a jejím kádrem se na dlouhou dobu staly jen skupinky radikálních studentů. Přesto se velmi rychle rozhodla přejít od slov k činům.

V neděli dne 1. června 1930 se v Užhorodu konal velkolepý „Den ruské kultury“ (v dobovém kontextu bylo označením „ruský“ míněno významově „rusínský“), pořádaný Společností Alexandra Duchnoviče. Společnost měla v té době asi 15 tisíc členů, což nebylo číslo nijak malé a byla jednou z nejvýznamnějších rusínských kulturních institucí.

Ráno se v řeckokatolické katedrále konaly slavnostní bohoslužby. Městem prošel slavnostní průvod asi dvou tisíc účastníků, kteří položili věnec u pomníku T. G. Masaryka. Odpoledne probíhala v městském parku „lidová veselice“. Současně s tím se v městském divadle konala slavnostní schůze spolku, jíž se zúčastnili přední představitelé veřejného života, včetně guvernéra Podkarpatské Rusi JUDr. Antonína Beskida (1855–1933), mukačevského řeckokatolického biskupa Petra Gebeje (1864–1931), brigádního generála Antonína Hejduka (1875–1949), užhorodského starosty Konstantina Hrabara (1877–1938), poslance (a bývalého ministra) Aloise Tučného (1881–1940) a dalších. Hlavním řečníkem byl doživotní předseda spolku a jeho spoluzakladatel, arciděkan řeckokatolické církve ze Sevluše, Jevmenyj Sabov (1859–1934).

Již během dne se několik studentů užhorodských středních škol, hlásících se k ukrajinsko-nacionálnímu směru, pokusilo průběh oslav narušit. Za výtržnosti během průvodu městem byly zadrženy čtyři osoby. Další, mající v knoflíkových dírkách stužky v ukrajinských barvách, byly z oslav preventivně vykázány.

Antonín Beskid

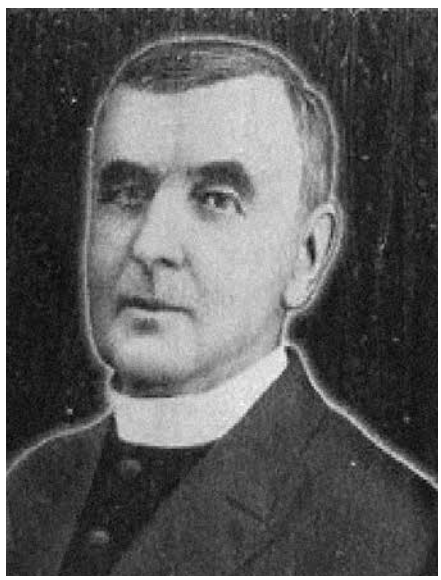

Jevmenyj Sabov

Konstantin Hrabar

Zasedání v městském divadle skončilo krátce po šesté hodině večer. Sabov spolu s několika dalšími z budovy odcházel zadním vchodem vedoucím do parku na Fencikovo náměstí. Tam se skupinka rozešla do různých stran. Sabov ve společnosti prešovského preláta Dr. Simeona Smandraje pokračoval okolo synagogy směrem k biskupské rezidenci. Najednou se však za nimi ozval výstřel.

V tu dobu bylo náměstí plné lidí. Bledý mladík s rozcuchanými vlasy a rukou s napřaženým revolverem byl okamžitě identifikovatelný. Útočníka, který byl velmi rozrušený a něco nesouvisle volal, během několika vteřin zadržel a zneškodnil policejní úředník Alexander Špeník. Během chvíle však musel zadrženého spíš bránit před rozhořčenými občany, kteří ho začali tlouct a kopat. Na pomoc mu přiběhl nejprve jeden a později ještě druhý přivolaný strážník a odvedli zadrženého doprovázeného rozhněvaným davem po nábřeží na policejní ředitelství.

Tam byl v zadrženém zjištěn osmnáctiletý student třetího ročníku řeckokatolického učitelského ústavu Fedor Tacinec, který vypověděl, že jednal v úmyslu zavraždit arciděkana Sabova. Ten byl totiž ukrajinskými pravicovými radikály považován za „Maďaróna“ a jednoho z nejvýznamnějších představitelů „velkoruského“ směru, ačkoliv jako jeden z prvních deklaroval svébytnost rusínského národa a jeho odlišnost od Rusů a Ukrajinců. Po vzniku Československa se však velmi ostře vymezoval proti působení ukrajinských emigrantů na Podkarpatské Rusi.

Nutno dodat, že atentát se nezdařil. Útočník minul a kulka se neškodně zaryla do cihlové zdi domu číslo 8 na Fencikově náměstí. Dosáhl však alespoň toho, že další oslavy „Dne ruské kultury“, které měly probíhat večer, byly s okamžitou platností policií ukončeny.

Fedor Tacinec se narodil 1. ledna 1912 v Kelečíně (Келечин), obci s necelou tisícovkou obyvatel v okrese Volové, odkud pocházel Augustin Vološin. Byl prostřední z celkem pěti dětí. V osmi letech zemřel jeho otec a roku 1926 úplně osiřel. Staral se o něj starší bratr, který zdědil rodinné hospodářství. Fedor ve svém rodišti vychodil obecnou školu a dále pak měšťanku ve Volovém. V roce 1927 odešel do Užhorodu studovat na řeckokatolický chlapecký učitelský ústav. Tam bydlel spolu s dalšími studenty v Podhradské ulici číslo 8. Na střední škole jeho výchovu začal formovat Plast, ukrajinsko-nacionální skautská organizace. Zakladatelem oddílu, jehož se stal členem, byl profesor Leonid Bačinský (vyhoštěný v roce 1929 za protistátní činnost z ČSR) a fungoval přímo v rámci školy. Na tomto místě je třeba zmínit, že učitelský ústav, který navštěvoval, patřil k institucím, v jehož pedagogickém sboru působili i další radikální zastánci ukrajinského směru. Ostatně, jeho ředitelem byl právě Augustin Vološin.

V létě 1929 se Tacinec na skautském táboře v Luhách u Svaljavy seznámil se Stefanií Novakovskou, bývalou učitelkou téže školy,

kterou navštěvoval. Od podzimu 1929 jí začal často navštěvovat v jejím bytě v Radvance, Nové ulici číslo 6.

Novakovská byla emigrantkou ze západní Ukrajiny, v roce 1930 však již byla československou státní příslušnicí s domovským právem v Užhorodu. Narodila se 10. ledna 1883 v obci Novosilka-Kosťukova v Haliči a v první světové válce sloužila jako zdravotní sestra ve sboru Ukrajinských sičových střelců, vojenské jednotky sestavené z národně uvědomělých ukrajinských občanů monarchie v rámci rakousko-uherské armády. Od roku 1903 byla vdaná za Mychajla Novakovského, ukrajinského politika a předválečného poslance haličského zemského sněmu. Po válce, v níž přišel o život jejich jediný syn Roman, spolu emigrovali do Československa. Usadili se na Podkarpatské Rusi a Novakovský se zde stal právním poradcem Podkarpatské banky. Přestože se oba nadále angažovali v ukrajinském nacionálním dění, jejich vztah se koncem 20. let fakticky rozpadl a žili odděleně.

Novakovská se v té době stala emisarkou OUN s pověřením organizovat na Podkarpatské Rusi její první buňky. Během návštěv mluvila s Tacincem o historii ukrajinského národa a utrpení, které musí prožívat. Pravděpodobně nebylo příliš složité mladého muže radikalizovat natolik, že posléze souhlasil s jejím plánem na teroristický útok, jehož cílem se vedle Sabova měl stát delegát haličských Rusínů, resp. Společnosti Michajla Kačkovského, Miron Baranovský, vyslaný na „Den ruské kultury“ ze Lvova. Toho měla odstranit přímo Novakovská. Ta však byla pod policejním dohledem, takže k realizaci této druhé poloviny plánu již nedošlo.

V polovině května si Tacinec od spolužáka pořídil starý americký revolver značky Iver Johnson s několika náboji. V té době přestal docházet do školy. Zbraň se nakonec ukázala jako nepříliš spolehlivá. Tacinec chtěl nejprve Sabova zastřelit zepředu, rána však dvakrát nevyšla a Sabov jej zatím minul, aniž by si něčeho všiml.

Na policii se Tacinec plně doznal k tomu, že Sabova chtěl zavraždit. Následně byla zatčena i Novakovská, která za jeho čin převzala zodpovědnost. Zatčeni byli také jeho spolužáci Nikolaj Vajda, vedoucí 33. oddílu Plastu, jehož členem Tacinec byl, a Vladimír Fedorčák za pomoc, kterou mu měli poskytnout. To jim však nakonec nebylo prokázáno. Zatčen byl dále nezaměstnaný úředník Stěpan Stankaniec pro schvalování tohoto teroristického činu.

Podkarpatská Rus se na několik dní dostala na titulní stránky českých deníků. Atentát měl ohlas i na půdě československého parlamentu, když skupina opozičních senátorů za čs. stranu národně socialistickou v čele Václavem Klofáčem interpelovala vládu, jaká opatření chce přijmout proti iredentistickým tendencím v nejvýchodnější části republiky. Ohledně situace na veřejných školách na Podkarpatské Rusi vzápětí interpeloval ministra školství konzervativní rusínský senátor Ilarion Curkanovič (1878–1947), který navrhl zestátnění církevních škol a zavedení jednotného rusínského jazyka ve vyučování. Takový dopad ale operetní atentát rozhodně mít nemohl. Jako další se s interpelací na ministra vnitra obrátil rusínský agrární poslanec Vasilij Ščerecký (1883–1962). Ten žádal zastavení činnosti ukrajinského osvětového spolku Prosvita, který označil za organizaci státu nepřátelskou. Činnost Prosvity byla sice již dříve čs. úřady monitorována (byla považována za skrytě iredentistický spolek), nicméně v souvislosti s atentátem došly čs. úřady k závěru, že jeho radikální členové vyvíjeli své aktivity mimo spolkovou půdu a není tedy důvod k nějakému zásahu. Rozpuštění Prosvity, Plastu a také sportovní organizace Sič, působící v Jasini, Perečíně a Užhorodu žádala také hned druhý den po činu Duchnovičova společnost. Pokus rusínských politiků využít události a jednou provždy zlikvidovat hlavní ukrajinské spolky nevyšel.

Nebyl to první politický atentát v dějinách první Československé republiky. Připomeňme jen vražedné útoky na Karla Kramáře, nebo Aloise Rašína. Účty si zde vyřizovali i cizinci – v červenci 1927 byl například v Praze zavražděn albánský vyslanec a švagr krále Zoga I., Cena bej Kryeziu. Téměř ve stejné době, kdy Tacinec stiskl v Užhorodu spoušť, chtěl také ruský emigrant Pavel Timofejevič Gorgulov provést atentát na T. G. Masaryka. Svůj záměr však nakonec neuskutečnil a o dva roky později zavraždil francouzského prezidenta Paula Doumera.

Tacinec byl obviněn z pokusu zločinu vraždy a Novakovská z účastenství na něm. Vyšetřovatelé pracovali i s verzí, že spiklenců bylo víc. Přestože se to jevilo jako pravděpodobné, Tacinec s Novakovskou trvali na tom, že atentát zorganizovali jen oni dva.

Hlavní líčení se konalo před Krajským soudem v Užhorodu. Rozsudek byl vynesen dne dne 4. listopadu 1930 a Fedor Tacinec v něm byl odsouzen na jeden rok těžkého žaláře. Stefanie Novakovská pak jako organizátorka atentátu na pět let. Odvolací líčení proběhlo v březnu následujícího roku u Nejvyššího soudu v Brně. Zatímco Novakovské byl trest potvrzen, Tacincovi byl zvýšen na tři roky.

Je zajímavé, že nešlo o jedinou buňku OUN na Podkarpatské Rusi v té době. Úřední spisy se zmiňují mj. o paralelním vyšetřování skupiny jistého Hrice Humeňuka. Přesto až do atentátu na polského ministra vnitra Bronisława Pierackého v červnu 1934 působila OUN v Československu legálně.

A jakým směrem se vyvíjely další osudy Fedora Tacince? Podle Martyrologia padlých osobností OUN a UPA pracoval po propuštění z vězení jako učitel. Zdá se však nepravděpodobné, že by jako trestaná osoba, navíc bez ukončeného vzdělání (rozhodnutím Ministerstva školství z roku 1930 byl vyloučen ze studia na všech čs. středních školách), získal místo ve státní službě před vyhlášením autonomie na podzim 1938. Pokud tedy působil jako učitel, pak zřejmě jen několik měsíců na přelomu tel 1938/1939. V této době zároveň zastával v hodnosti poručíka místo velitele chustské oblasti a člena štábu polovojenské organizace Karpatská Sič. V březnu 1939 se účastnil boje proti maďarské invazi, a ještě několik dní po okupaci vedl partyzánský boj. Po vyhlášení amnestie se vrátil do rodné obce. Tam byl však zatčen a 20. března 1939 u obce Sojmy Maďary zastřelen. Osudy Stefanie Novakovské nejsou známé.

JIŘÍ PLACHÝ

Rusíni na dějinné křižovatce (1918–1919)

Stanislav Končný publikoval na serveru e-Rusyn FORUM dvě podnětné stati. V textu nazvaném *Rusíni na dějinné křižovatce (1918 – 1919)* cituje jednu zajímavou statistiku. Podle úřední statistiky k 31. 12. 1910 žilo v Uhersku 446.846 Rusínů; československá vláda na versailleské konferenci hovořila o 567.867 Rusínech a samotní Rusíni svůj počet odhadovali až na 716.940 lidí s tím, že asi 220.000 z nich žije na území Slovenska. Podle sčítání obyvatelstva však v roce 1910 žilo na Slovensku 96.528 Rusínů, což představovalo 3,4 % obyvatel Slovenska a 21,6 % z celkového počtu Rusínů v Uhersku. Domníváme se, že tyto rozdíly vznikly mechanickým připsáním ruské národnosti všem řeckokatolickým a pravoslavným věřícím v zemi, což bylo v té době běžným postupem a nejednou se fakticky aplikuje dodnes. Je paradoxní, že fenomén uherských Rusínů získal na intenzitě a stal se politickou otázkou právě v období první světové války, která vůbec nepřála národnímu hnutí v monarchii.

Stejná autor se vrátil k přičlenění území Podkarpatské Rusi k Československu. V článku mj. čteme: Od léta 1919 bylo evidentní, že vzhledem k vývoji mezinárodní situace a stanoviskům rusínské reprezentace doma i v Americe se stalo připojení území jihokarpatských Rusínů k Československu jedinou alternativou. Pravda, zůstávalo ještě mnoho nedořešených otázek, které se týkaly státoprávního postavení regionu, jeho územního vymezení, ale i názvu, dočasné a definitivní správy, jazyka, administrativního členění i zmírnění značných ekonomických, sociálních a kulturních problémů v této oblasti. Základním předpokladem přičlenění horního Potisí obývaného rusínským obyvatelstvem k Československé republice bylo rozhodnutí mírové konference, která probíhala od 18. ledna 1919 v Paříži. Věc projednávala osmičlenná Komise pro československé záležitosti, které předsedal francouzský zástupce Jules Cambon. Rusínskou otázku poprvé projednávala 28. února a navzdory některým výhradám italských představitelů schválila „československé“ řešení problému. **top**

Tisíc kilometrů v sedle. Jízda Bohuslava Taraby z Podkarpatské Rusi do Lán

Jízda českého sportovního jezdce Bohuslava Taraby z podkarpatského městečka Teresva do Lán byla uskutečněna ve dnech 26. června – 22. července 1938. Se zabezpečováním ubytování mu pomáhala manželka Milada. Jízda okamžitě vzbudila pozornost tisku a veřejnosti. B. Taraba podnikl cestu na své náklady, aby propagoval jezdecký sport a uctil památku prezidenta Masaryka. Kůň byl zakoupen v Užhorodě. Jednalo se o dvanáctiletou klisnu, která dostala jméno Rusínka. B. Taraba si vedl deník, který přinášel podrobnosti o průběhu jízdy, Z textu vybíráme:

První úsek Teresva – Chust 40 km. Ve tři hodiny ráno skoro za tmy vstáváme. Já – jezdec, moje žena a můj ubytovatel. Jdeme do stáje. Rusínku nakrmenou a napojenou, plnou života, osedlávám a nasedám. Příjemný chládek – vše oroseno. Ticho. Přeletěl čáp. Teď teprve začíná svou jitřní píseň skřivan. A objevili se první lidé, finanční strážníci se psy. Horké slunce začíná pálit jezdci a koni do zad (jedeme k západu). Ujeli jsme 24 kilometrů a jsme v Saldoboši se vzácným dřevěným kostelem. Vesnice, jimiž dnes projíždíme – Bedevla, Ťačovo, Buštino, Saldoboš, Sekernice – leží u rovných silnic a neméně rovných pastvin a jsou v horku nekonečné. Zato však očí osvěžuje nové potěšení – stáda světlého dlouhorohého skotu a šedých buvolů. Tam v dálce ona zřícenina na vrchu je hrad Chust. Toť náš dnešní cíl. Zastavujeme se u brány vojenského velitelství a tu poprvé podávám vojínovi, konajícímu službu, doporučení, vydané Čs. jezdeckým svazem, které má usnadnit Rusínčino ustájení v místech, kde jsou vojenské posádky, Selská jízda nebo jezdecké organizace, sloučené ve Svazu. Chustské velitelství ochotně svoluje k ustájení koně.

Chust – Sevluš 25 km. Také Chust spí, když ve čtyři hodiny ráno vyjíždíme. Projížděje městem vzpomínám, co krásného jsme včera slyšeli od vojáků o chování Rusínů v památných dnech letošního května: jak v zástupech chodili ke kasárnům a nabízeli se k obraně ohrožené země a jak i Maďaři nosili k zákopům u hranic chléb a mléko... Klušeme rovinou. Napravo kopce, vlevo se blýská Tisa. Přejíždíme trať Velká Kopaňa. Vidíme dřevěné napajedlo s průzračnou vodou Vzornou serpentýnou, právě dokončovanou, přejíždíme polohorský hřbet. Ohlédám se: Jaký nádherný pohled nalevo dolů a zpět k Chustu! Rovina leží ve stříbrné mlze a efekty slunečných paprsků pleskajících skoro hlučně do hladiny již daleké Tisy a odskakujících v podobě nehmotných jisker. A pak zase dolů lesy a za chvíli jsme v Sevluši. Ve městě za náměstím nacházíme okresní hospodářský spolek, kde budeme ubytováni. I zde, v Sevluši, bude Rusínka mít všechno zdarma, stáj, seno, slámu, oves.

Sevluš – Berehovo 37 km. Dnes zastavujeme a odpočíváme dvakrát. Projeli jsme již Ardovec, Nové Selo, Výlok a Mužijovo, přejeli jsme řeku Boržavu. Jedeme rovinou, pak pod svahy, plnými révy, na vinicích pracují ženy. Pojedeme ještě hodinu, než spatříme rušné Berehovo. Rusínka bude ustájena v obecním domě, my v Sokolovně.

Berehovo – Mukačevo 29 km. Terén je příhodný, a tak hojně klušeme. Míjíme dubové lesy, projíždíme překrásnými alejemi starých lip v bohatství květu a odpočíváme v „Červené krčmě“. Opět v slunečním žáru vjíždíme do Mukačeva. V nových dragounsko-dělostřeleckých kasárnách, oplývajících rozlohou a krásnou jízdárnou, je pak Rusínce blaze. Je v nejlepší slámě a dragouni ji krmí svým chlebem. Odpoledne se pak koupeme v Latorici.

Mukačevo – Užhorod 42 km. Posledního června ve čtyři hodiny přejíždíme mukačevský most. Brzy klusáme ovocnými alejemi, plnými plodů, žebříků a česáčů. Vidíme Seredné. Na zřícenině zámku trůní čáp. V nejbližší osadě, Hluboké, dlouho odpočíváme. Po vjezdu do Užhorodu se zastavujeme v kovárně kvůli odstranění pérovacích gum v kopyteech Rusínky, pak přistoupíme k ubytování. Klisnička se odpoledne koupe v řece Uži. Zde v Užhorodě jsme vzpomněli svého cíle – Lány. Na trhu jsme viděli krásné kopretiny. Poprosíme prodavačku, aby nám vybrala ty nejhezčí, chceme je položit na hrob prezidenta Masaryka. Podkarpatská žena zčervená, dojetím jí vstupují do očí slzy, a jejími ústy jistě promlouvá srdce této malé podhorské země, když odmítá peníze: Prosím, vezměte, prosí, kytici jako dar ode mě!“

Užhorod – Michalovce 39 km. Skoro ráno vstáváme a vyrážíme. Míjíme letiště a brzy přejíždíme podkarpatsko-slovenské hranice. Na shledanou, milá, krásná zemičko! Přirostlas nám k srdci. Přesedláváme a odpočíváme v Sobrancích. Zdravím slovensky. Odpovídají krásně: Daj bože šťastie“. Vjíždíme do přeplněných Michalovců. Je pátek – trh. Co pěkných hříbat tu je! Ubytovatel nás vede ke kasárnům. Než se nám otevře jejich pohostinná brána, musíme opět nějakou chvíli čekat.

Okresní město Sevluš (dnes Vynohradiv) – jedno z míst na trase Teresva – Lány

Městečko Teresva na rumunských hranicích

Foto archiv

Hrob TGM v Lánech

Stručně se ještě zmíníme o úseku jízdy jižní Moravou na trase **Koryčany – Brno**. Dáváme se k Brnu starou, málo frekventovanou silnicí. Snídáme u zámku v Bučovicích. V Slavkově odbočujeme na Křenovice, abychom se seznámili se slavkovským bojištěm. Pak přes Šlapanice a letiště sjíždíme do Brna, majíce před sebou krásné velkoměstské panorama. Teď však nastává nesnáz – vedu Rusínku v největším hluku úmorným vedrem na druhý konec Brna do Černých Polí, kde jsou jezdecké kasárny. Brzy se klisna ocitne v samostatném boxu po kolena v slámě a u plného žlabu.

Ze závěrečných poznámek B. Taraby o cíli jeho cesty vyjímám:

Prší. Čím víc se blížíme **Lánům**, tím rychleji letí kilometry. Poslední chvíle prožívám jako mimo život. Naposledy sestupuji z věrné Rusínky, otěže svěřuji lánským chlapcům, beru čtyři kytice z Podkarpatské Rusi, Slovenska, Moravy a Čech a přistupuji k nejdražšímu hrobu. Tam kladu květiny a chvíli mlčky stojím. Němě vyřizuji pozdravy zemí, jimiž jsem projel, a lidí, s nimiž jsem se na cestě setkal.

Pokračování na straně 9

Před 35 lety vznikla Společnost přátel Podkarpatské Rusi

Na počátku bylo setkání

Zjara roku 1990, jen několik měsíců po pádu komunistického režimu v Československu, vyšel v tehdejším týdeníku Tvorba zásadní a velmi pozoruhodný článek básníka a publicisty Jaromíra Hořce o Podkarpatské Rusi. Autor se v něm vrátil k událostem nedávných dějin tohoto regionu, zejména k temným okolnostem, které po druhé světové válce vedly k „odstoupení“ Podkarpatska Sovětskému svazu. Fundovaný, skvěle formulovaný text byl psán nejen se znalostí věci, ale zjevně i srdcem. Někým, komu na osudu země záleží. Jméno Jaromíra Hořce jsem samozřejmě znala, jeho osobně však nikoliv. Velmi brzy jsem na něj získala kontakt, sešla se s ním a pověděla, jak mě jeho článek zasáhl. Celé dětství prožité v rusínské rodině jsem slyšela o té dějinné nespravedlnosti, která neměla šanci být napravena. Ale dosud jsem nečetla – ani nemohla číst - publikovaný text o tehdejších pohnutých událostech.

Když doktor Hořec v rozhovoru zjistil, že jsem Rusínka, hned mi navrhl, co možná už nějaká čas nosil v hlavě: založme spolek! Organizaci, sdružující Rusíny i Čechy a Slováky, kteří žijí v Československu (ještě jsme měli společný stát) a mají s Podkarpatskem něco společného. „Třeba jako já – narodil jsem se v Chustu,“ upřesnil o sobě Jaromír Hořec.

Tak jsme to udělali.

Jak založit spolek

Byl to akční člověk, a hlavně – věděl, co všechno je třeba v obnovené demokracii udělat pro založení nové organizace. Pustili jsme se do toho. Bez internetu, sociálních sítím, dokonce ještě i bez mobilních telefonů jsme začali pátrat po jménech a adresách lidí, kteří by mohli mít o novou organizaci zájem. Ptali jsme se známých, přátel, oslovovali věřící v řeckokatolickém kostele, vzpomínali, které Rusíny či rodáky na Podkarpatské Rusi znali naši (většinou již zemřelí) rodiče. Skupina aktivistů složená z nás, našich rodin a několika dalších nadšenců shromáždila značné množství informací i adres. Ty se pak ocitly na obálkách s pozvánkami na první setkání potenciální Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Než se tak stalo, náš tak trochu improvizovaný přípravný výbor zpracoval návrh stanov nové organizace a zaregistroval Společnost přátel Podkarpatské Rusi na Ministerstvu vnitra. Stalo se tak 19. července 1990.

A poté, 27. října 1990, se v kinosále Kyjev v Praze 6 Dejvicích na Vítězném náměstí sešlo několik stovek lidí. Shromáždění začalo zpěvem podkarpatské hymny *Podkarpatksyje Rusyny ostavte hlubokyj son*. V průběhu jednání se hovořilo o dějinách i současnosti, hlavně však o smyslu nové organizace a náplni její příští činnosti. Probral se text návrhu stanov, který pak byl přítomnými schválen.

Uvádělo se v nich, že „Společnost je dobrovolným neziskovým sdružením občanů bez rozdílu národnosti a státní příslušnosti, politického přesvědčení a náboženského vyznání, které spojuje zájem a historické poslání, zásluhy o osudy Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků v jejich zásadním přínosu k povzneseni všech oblastí života při budování vyspělé demokratické společnosti na dřívější Podkarpatské Rusi; v současné době zájem o všestrannou vzájemnou spolupráci s občany a organizacemi současné Zakarpatské oblasti Ukrajiny.“

Naše delegace na Světovém kongresu Rusínů 2025

Rusínský bograč v Brně 2025

Do Společnosti se přihlásili Rusíni, Češi a Slováci narození na území Podkarpatské Rusi, nebo ti, kteří tam díky svým předkům měli kořeny, a další lidé s blízkým vztahem k tomuto území, nebo o ně měli zájem. Našimi členy se stali také historici s odborným zájmem o Podkarpatsko a Rusíny – třeba Karel Richter nebo Toman Brod.

Výstavy, besedy, koncerty

Náplň činnosti od počátku tvořily kulturní projekty, pořady, besedy, výstavy, promítání filmů, ediční činnost aj. SPPR se zapojila do státních i společenských struktur, působila a nadále působí v Radě vlády pro národnostních menšiny i dalších orgánech a institucích.

Společnost je aktivním členem světové rusínské organizace (Světová rada Rusínů) od jejího vzniku, její zástupci se účastnili již 1. světového kongresu Rusínů v Medzilaborcích na Slovensku v r. 1991 a ve svém vystoupení se přihlásili k aktivnímu působená v národnostním hnutí.

V současné době čítá členská základna okolo 500 lidí z ČR i dalších států. Prvním předsedou se stal Rusín Alexandr Veličko, poté dlouhá léta řídil organizaci Jaromír Hořec. Aktuálně je předsedou SPPR ing. Jan Čopík.

Stanovy byly v průběhu let nepatrně upravovány (novelizovanou podobu vždy schválila členská schůze). náplň činnosti SPPR se v podstatě příliš nemění. Od roku 2022 do ní přibyla aktivní podpora Ukrajiny ve válce s ruským agresore a pomoc napadené zemi, i některé další aktivity.

Založili jsme časopis., vydáváme knihy

Společnost od svého vzniku vydává časopis a neperiodické publikace, uskutečňuje besedy, výstavy, koncerty a filmové projekce. Za třicet pět let činnosti uspořádala desítky přednášek a besed s historiky, politology, kulturními pracovníky, rusínskými hosty ze Zakarpatska.

Na akcích SPPR se promítají filmové dokumenty (např. režisérů Zdeňka Flídra, Marka Škopa, tvůrců z řad Rusínů žijících na Slovensku aj.), konají se koncerty (kytarového virtuosa Štěpána Raka a jeho syna Matěje, rusínských souborů Skejušan, Kantar aj.), výstavy rusínských i českých výtvarníků a fotografů žijících v Česku (Věra Vacová, Dana Kyndrová, Rudolf Štursa, Jiří Havel, Štěpán Rak aj.), na Slovensku i v Zakarpatské oblasti (Anna Gajová, Fedor Vico, Viktorie Manajlo-Prichoďko, Aneta Lattová). Každoročně se podílíme na akcích Domu národnostních menšin.

V Praze se konal jeden ze světových kongresů Rusínů (2001), zasedání Světové rady Rusínů, podíleli jsme se na přípravě a realizaci Rusínského dne v Lužickém semináři, uvítali jsme hosty z Podkarpatí i ze Slovenska.

SPPR vydává od r. 1991 periodikum Podkarpatská Rus (v r. 2025 vychází již 35. ročník). V prvním roce jsme jej vydávali jako cyklostylované výtisky, brzy jsme se dopracovali k tištěné a graficky upravované podobě. Zde je třeba zmínit, že časopis od od začátku tiskne firma pana Rudolfa Valenty, jejíž šéf je nejen naším spolehlivým a pečlivým spolupracovníkem, ale také přítelem spolku. Stejně jako grafik Ondřej Huleš, jenž s redakcí spolupracuje přes dvě desítky let.

Pokračování na straně 14

Z výstavy fotografií Dany Kyndrové

* **Filmu Potopa se otevírá svět.** Po šesti letech práce se nový slovenský film Potopa režiséra Martina Gondy natočený v rusínštině dočkal silného mezinárodního startu. Po premiéře v Argentině a asijském uvedení na festivalu v Indii se přesunul na premiéry a diskuse do měst východního Slovenska, kde se film odehrává a kde vznikal. V posledním listopadovém týdnu se uskutečnla série

předpremiér v Košicích, Snině, Humenném, Svidníku, Prešově a Nechválově Poliance. Potopa je prvním postsocialistickým hraným filmem, který vypráví příběh vysídlování při budování vodní přehrady Starina.

* V Prešově se v prostorách SNM – Muzea rusínské kultury konalo 17. října **39. zasedání Kulatého stolu Rusínů Slovenska (OSRS)**. Platforma, ve které jsou sdruženy rusínské organizace, instituce ale i nezávislí aktivisté, zhodnotila práci za předchozí období a zvolila si nové vedení. OSRS povede Milan Jan Pilip. Na zasedání bilancoval práci OSRS za poslední dvě tříletá období Peter Štefaňák, kterému končil druhý mandát na pozici předsedy a podle stanov nemůže dále pokračovat v této funkci. Mezi hosty zasedání byl Ján Kocák, vedoucí Odboru projektového řízení Prešovského samosprávného kraje (PSK). Kocák, který je Rusínem, přišel na zasedání s dekretem podepsaným předsedou PSK Milanem Majerským, kterým od 16. října letošního roku jmenuje Jana Kocáka rusínským ambasadorem zodpovědným za součinnost při podpoře a rozvoji rusínské komunity Prešovského samosprávného kraje, a který zastřešuje oblasti dopravy, kulturních institucí a komunikace, regionálního rozvoje a školství.

* **Pravoslavné církvi v Česku došly peníze.** Kněží pravoslavné církve podali žalobu i trestní oznámení. Nevědí, kde peníze z církevních náhrad končí. Církev neplatí duchovním, peníze dluží i státu a ministerstvo kultury vyhrožuje odebráním zvláštních práv. Podle ověřených zdrojů redakce rusyn.sk dostal arcibiskup Michal čas na nápravu situace do konce ledna.

* Zuzana Artimová na serveru rusyn.sk recenzuje **knihu Marka Wansy s názvem Lípa a dub**. V hodnocení čteme: Díky rodinné historii Marka Wansy a jeho hloubkovému výzkumu rusínských dějin dostává čtenář do rukou román o jednoduchých, ale obdivuhodných lidech. Když jednou začnete číst románovou ságu Lípa a dub, kterou Spolek svatého Vojtěcha přináší svým členům jako podílovou knihu, už ji z rukou nepustíte. A po dočtení šestisetstránkového eposu si budete přát jediné: aby pokračovala.

* **Na Slovensku má vzniknout státní škola s vyučovacím jazykem ukrajinským.** Nedávno o tom informoval Robert Fico po košickém setkání s ukrajinskou premiérkou Julijou Svyrydenkovou. Nebude to však první škola tohoto druhu u našich východních sousedů. Jedna je v Prešově, a to už 80 let. „Dnes je jediná, ale v roce 1960 jich bylo více než 250! Samozřejmě, tehdy to byly státní školy pro děti příslušníků národnostní menšiny, nyní jde o školu pro děti migrantů z Ukrajiny. Podle údajů mezinárodních organizací UNICEF a UNHCR se na Slovensku nachází kolem 33.000 školních dětí z Ukrajiny. Z nich by mělo navštěvovat slovenské základní školy přibližně 23 000 a střední školy kolem 11.000 dětí. Jaká je skutečnost? Do slovenských škol nastoupilo v září letošního roku jen něco přes 10.000 ukrajinských dětí (z nich kolem 2.450 na střední školy). Čili sotva každý třetí. Co je s ostatními?," ptá se autor článku a ve své stati na zurnal.pravda.sk/ hledá odpovědi.

* **V Medzilaborcích zrekonstruovali vojenský hřbitov z první světové války.** Náklady dosáhly 20.000 eur. Posvěcení pietní místa se uskutečnilo u příležitosti 107. výročí ukončení první světové války. Jak během slavnosti připomněl primátor Vladislav Višňovský, v okrese Medzilaborce si boje vyžádaly více než 17.000 obětí, které jsou pohřbeny na 40 válečných hřbitovech, jen ve městě se jich nachází osm s téměř 2.500 pohřbenými vojáky. Hřbitov na Zámečnické ulici, označovaný v historických záznamech jako "U vodárny na nádraží", původně tvořilo 36 hrobů se 100 pohřbenými vojáky. Hroby byly označeny betonovými kříži a jmenovkami. V blízkosti se během války nacházela také polní nemocnice. V roce 2010 však hřbitov prošel necitlivým zásahem, kdy mělo dojít k exhumaci pozůstatků a jejich přesunu na jiný hřbitov, přičemž původní místo bylo zarovnáno. Od roku 2020 existenci někdejšího válečného hřbitova připomíná už jen památný kámen.

* Chrámový areál pravoslavného chrámu Pokrova Přesvaté Bohorodičky v Nižné Jedlové se stal 28. října 2025 dějištěm výjimečné události – **posvěcení sochy sv. kněze Rostislava**, kterou místní církevní obci věnoval rodák Milan Mňahončák. Jeho velkorysý dar je projevem hluboké úcty a lásky k rodné obci.

* V textu prof. Ivana Popa se na serveru rusyn.sk připomíná osobnost rusínského politika a amerického právníka **Grigorije Ignatije Žatkoviče**, důsledného obhájce autonomie Podkarpatské Rusi v rámci Československé republiky. Jeho myšlenky a koneckonců ani sliby prezidenta Masaryka nebyly nikdy naplněny, po období, které strávil ve strukturách Podkarpatské Rusi, ovšem odříznut od rozhodování, se vrátil do USA, kde vykonával právnické povolání. Zemřel v roce 1967 v Pittsburghu.

* S příchodem zimního semestru nového akademického roku se mladí a studenti setkali na akci v Prešově. 21. října se v Katedrále sv. Jana Křtitele pomodlili svatou liturgii v církevně-slovanském jazyce s rusínskými částmi, čteními a homilií. Liturgii sloužil otec Miroslav Chorendžák, který se v rámci své homilie promluvil ke všem zúčastněným, nejen mladým. Akce duchovně-edukačního projektu **Cer'kov z molodýma** organizuje o.z. molodý.Rusynỹ už několik let. Akce mají putovní charakter a konají se se na různých místech, kde žijí, studují a působí (nejen) mladí Rusíni a Rusínky.

* V Římě skončila **Jubilejní pouť Řeckokatolické metropolitní církve sui juris na Slovensku**. Její čtyřdenní program ukončila Božská liturgie sv. Jana Zlatoústého v církevně-slovanském jazyce v Bazilice Santa Maria Maggiore. Hlavním sloužícím a kazatelem byl košický eparchiální biskup Cyril Vasil. Liturgii sloužil v přítomnosti dalších řeckokatolických biskupů a apoštolského nuncia na Slovensku Nicolu Girasoliho, který na závěr poutníky i pozdravil.

* **Nezapomenutelné setkání s Marií Girovou Vaskovou.** „Koncem října jsme u příležitosti Měsíce úcty ke starším přivítali v Obýváku Domu kultury ve Snině paní Vaskovou, autorku rusínské poezie a prózy, celoživotní kulturně-osvětovou osobnost, rodačku z vysídlené obce Ruské. Setkání bylo nejen literárním, ale také hluboce emotivním zážitkem, který mnohé přítomné dojal k slzám,"píše se v kronice Domu kultury.

* **Bokšay mezi nejslavnějšími!** V současnosti je na cestě k milovníkům sportu velká výpravná encyklopedie postihující celých sto let československé a české fotbalové ligy. Vedle kompletních výsledků zápasů, tabulek a střeleckých bilancí je tu také rovných sto portrétů nejznámějších hvězd z celé této éry. Mezi nimi i Alexy Bokšaye. Nejslavnější z „létajících učitelů" v ligovém dresu Rusj Užhorod (ligový ročník 1936/37), Alexa Bokšay, byl 1. listopadu 1937 získán mistrovskou SK Slavií Praha jako náhrada za končícího nejslavnějšího brankáře

klubu a reprezentace Františka Plániču. Byl velkou oporou Slavie při jejím slavném vítězství ve Středoevropském poháru 1938 a u dalších dvou titulů mistra ligy. V galerii nejslavnějších se tak ocitá jistě právem.

top

Střípky z dějin lékárenství na Podkarpatské Rusi

Podle zákonného článku XIV/1876 povolovalo v oblasti uherské právní tradice vznik lékáren uherské ministerstvo vnitra. Po vzniku Československa přešlo toto právo na Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Toto ministerstvo do 15. ledna 1930 rozhodovalo též ve věci personálu lékáren, pokud nebyla příslušnost speciálně vyhrazena jinému úřadu. Šlo o to, že uherská správa si uvědomovala význam lékáren a stanovila pro ně přesná pravidla, ale rozhodování přímo ústředním úřadem pak s ohledem na různá šetření a doplňování žádostí bylo poněkud zdlouhavé. Proto nařízením vlády č. 187/1929 Sb. z. a n. došlo k přesunu této agendy na bratislavský a užhorodský zemský úřad, které tak dostaly k dokončení spisy ministerstva nerozhodnuté do 15. ledna 1930. ¨

Odvolací stolicí proti rozhodnutí zemských úřadů pak bylo resortní ministerstvo, které ve svém věstníku publikovalo průběžné informace o změnách ve vedení lékáren a přechodu koncesí. Tím, jak původně udělovalo koncese přímo ministerstvo, tak jeho rozhodnutí bylo konečné a lékárník musel do jednoho roku od udělení koncese otevřít svoji lékárnu. Koncem dvacátých let působilo na Podkarpatské Rusi kolem 50 lékáren ve více než 30 obcích a počet lékáren a obcí s lékárnami se pozvolna zvyšoval, takže v roce 1934 šlo nalézt téměř 60 lékáren ve více než 40 obcích.

Zákonný článek XIV/1876 pamatoval i na ty obce, kde sice jeden či více lékařů působilo, ale lékárník by se neuživil, a umožňoval zřizovat příruční (tedy domácí) lékárny samotnými lékaři, ale také podniky, panstvími a továrnami, přičemž tyto lékárny musel obhospodařovat a léky vydávat lékař jen zaměstnancům těchto podniků a jejich příbuzným. Povolený obsah těchto příručních lékáren byl shledáván jako velmi chudý, tudíž se běžně žádalo o povolení rozšířit jinak stanovený obsah těchto příručních lékáren. Ty přitom měly být dle uherského předpisu umístěny v samostatné místnosti určené jen pro tento účel. V roce 1924 bylo na Podkarpatské Rusi jen osm příručních lékáren a počátkem třicátých let devět.

Jak bylo zjištěno, zděděný stav lékáren byl na počátku dvacátých let povážlivý. Byly zjištěny případy veřejných lékáren, kde snad několik let nebyl setřen prach ze stojanů a nádob s léčivy. Mnohé léky byly zkaženy plísněmi. Mnoho lékáren nemělo vhodnou laboratoř a další místnosti; někde chyběly i destilační přístroje a používala se mnohdy problematická voda ze studní; personál byl zhusta nekvalifikovaný.

Lékárna v Dubovnici neměla destilační přístroj a při přípravě léčiv se používala studniční voda filtrovaná přes obyčejný filtrační papír. V Rákošině pak lékárník ve své zpustlé lékárně provozoval i obchod s potravinami a moukou. Ve veřejné lékárně v Nižních Vereckách se tekutá léčiva uchovávala v lahvích od piva a masti v hnědých kamenných hrncích, takže ve výsledku lékárna působila jako hokynářství. Je zjevné, že předpis o každoroční

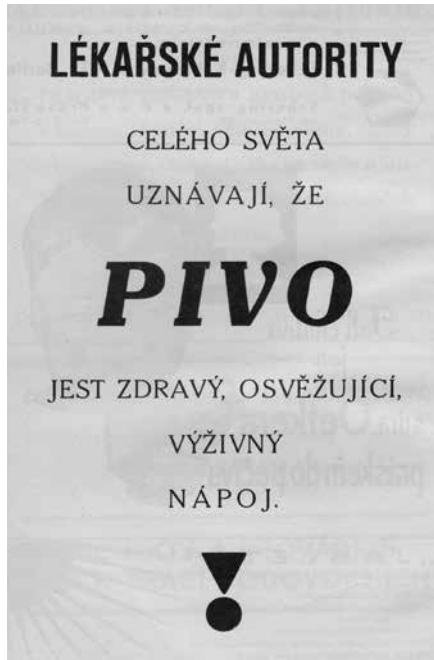

Reklama publikovaná ve Zdravotnické ročence československé redigované vrchním odborovým radou Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a vydávané za finanční podpory tohoto ministerstva. Říha, Jiří (red.): Zdravotnická ročenka československá, 1934, roč. VII., s. 8.

kontrole lékáren ze strany župního lékaře a permanentním dozoru okresním lékařem byl ignorován. V lékárnách se pak prodávala léčiva podle toho, co si Rusíni mohli koupit, tudíž jim byly prodávány i bezcenné léky.

Za těchto okolností nepřekvapí, že např. ještě v roce 1922 využívali lékaři politické kontakty na pořízení nutných léků pro lékárnu, popř. že lékárník František Václavek ve Velikém Bočkově byl viněn z používání podvodných vah…

Kromě toho probíhaly boje o lékárnické koncese. Zdenko Vaněk měl v roce 1930 zájem o získání šesté mukačevské lékárny. Proti zápornému rozhodnutí zemského úřadu se odvolal nejen z právních důvodů, ale ve snaze dosáhnout kýženého cíle neváhal dokonce využít své příslušnosti k národní demokracii a vlivu jejích představitelů. Podkarpatoruská komise národní demokracie v této věci skutečně intervenovala. Mukačevskou lékárnu Vaněk nezískal, ale bylo mu sděleno, že může časem počítat s lékárnou v Chustu.

S ohledem na přístup lékárníků k různým druhům léčiv (drog), a získávání informací často velmi osobního charakteru o vydávaných léčivech a poskytovaných radách, jakož i na celkový význam správného fungování lékárnictví pro veřejnou zdravotní bezpečnost, nepřekvapí, že lékárnictví a lékárníkům občas věnovaly pozornost i bezpečnostní složky. Některé poznatky ovšem měly s farmacií jen málo společného.

Československé bezpečnostní složky tak musely prověřit například udání pro nezvykle časté styky sester Julie a Heleny Benedekových s československými důstojníky v posádce v Berehovu. V tomto pohraničním městečku provozoval až do své smrti lékárnu jejich otec a Julie jako promovaná lékárnice občas vypomáhala. Lékárnu, původně založenou již v roce 1813, následně odkoupil místní lékárník Alexander Mór. Provedené vyšetřování neprokázalo, že by sestry měly nějaké závadné styky, natož že by nadprůměrně vyhledávaly společnost československých důstojníků, neboť společnosti se ve skutečnosti spíše vyhýbaly. Důvod popsali zpravodajci takto: *„Obě sestry nejsou vzhledného zevnějšku. Jsou dosti sešlé a chloupky nad hořením rtem a bradu musí si často holiti. Na tvářích mají bradavice.“* To jim však nebránilo, aby Julie měla v lázních přechodné známosti a Helena *„si vydržovala jistého mládence z Berehova k intimním stykům.“*

Na počátku roku 1934 zaujal československé úřady užhorodský lékárník František Bene, který se během svého léčení v Budapešti v restauraci setkal s několik maďarskými důstojníky, kteří tam pravidelně chodili. Následná prověrka sice přinesla zajímavý výsledek, ale zcela jiného druhu:

„František Bene, který jest všeobecně znám jako notorický alkoholík [!], byl a jest dosud navštěvován užhorodskými muži, kteří využívají jeho slabé stránky a svádějí ho k pitkám, které jsou konány na účet Beneho. Při té příležitosti neopomenou vypůjčiti si menší peněžní částky, které nikdy nevrátí.

Jako lékárník sám si veškeré lihové nápoje připravuje, takže jeho výdaje za alkohol jsou nepatrné.“

DAVID HUBENÝ

Tisíc kilometrů v sedle

Dokončení ze strany 6

Dojati vycházíme ze hřbitova. Rusínku převádíme do lánského velkostatku, jejího posledního etapního domova.

* * *

Proč se zahájení jízdy uskutečnilo právě v Teresvě? Vzdálenost od malé vesnice na hranicích se spřáteleným Rumunskem do cíle cesty činila plných 1 000 kilometrů. Zvolená trasa jízdy z tehdejších východních hranic Československa ke hrobu našeho prvního prezidenta byla demonstrací celistvosti státu a tradice jejího prvního představitele. Symbolika cesty byla posílena položením čtyř kytic na Masarykův hrob. Kytice byly získány po cestě z každé ze čtyř zemí – Podkarpatské Rusi, Slovenska, Moravy a Čech. Klisna Rusínka prokázala, že československý jízdní kůň byl schopen dálkové jízdy, jakými se chlubily jiné, větší státy. I ojedinělý sportovní výkon jezdce si také zasloužil ocenění.

VLADIMÍR KUŠTEK

(S využitím knihy B. Taraby „Tisíc kilometrů v sedle“, vydané H. Pátkovou v nakladatelství Scriptorium)

Byl Mihailo Uram nejtajemnějším fotbalovým Rusínem?

Je to docela možné. V našich končinách se o něm ví žalostně málo. Byl to nepochybně Rusín a krátce „proletěl“ i československou první ligou. Bylo to v době „panování“ Sokola ÚNV Bratislava (tak se jmenoval dnešní Slovan) v roce svého třicátého výročí založení. Klub vyhrál nejvyšší soutěž v letech 1949, 1950 i 1951. Po svém návratu ze slavného zájezdu do Mexika (byl to dar z nejvyšších stranických míst k 30. výročí založení nejslavnějšího slovenského klubu) ale přišly velké potíže hráčů i trenérů s funkcionáři a novináři na mnoha frontách. Potrestáni byli například internacionálové Pažický, Reimann, Venglár nebo Pokorný (nebrali výplaty ani odměny). Co víc! Za hranice prchli slavní Daučík, Schubert, Hinduliak, Kajml… a s nimi i Rusín Uram! Právě ve chvíli, kdy měli slovenští funkcionáři „být nápomocni“ sovětským soudruhům z bezpečnostních složek. Uram byl fuč. Malér jako hrom!

O muži, který měl v dokladech (v křestním listě) před rodným jménem Uram křestní Mihailo, ale ve fotbalových análech byl zmiňován jako Mihail (v Maďarsku dokonce Mihály) můžeme zmínit i několik dalších údajů. Jeho sportovní i lidská dráha byla určitě pestrá, lze ji vystopovat v Evropě i v Latinské a Severní Americe. Vydejme se po ní.

Rok 1945: Mladíček Uram hraje v zeleném dresu oblíbeného Rusj Užhorod. Učil se u Bokšayových spoluhráčů Fedjaka, Kobzjara, Kryže nebo Radika, tedy u těch, kteří si zahráli ve slavném ročníku 1936/37 československou nejvyšší soutěž, oslavovanou I. ligu. Od 1. ledna 1946 byl přeregistrován do klubu Dynamo Mukačevo a už za rok oblékal dres Bolševiku Mukačevo. Neznámým způsobem se pak ocitl na Slovensku a patrně na doporučení vlivného a znalého fotbalového činovníka se stal k 1. dubnu 1948 hráčem nově utvořeného slovenského prominentního klubu Sokol a hned nato Slovanu Bratislava ÚNV (tak byl přejmenován nedávný I. Československý športový klub za ČSR a I. Športový klub za Slovenského štátu). Hned odehrál osm prvoligových zápasů a patřil do základu, ale v následujících „pohnutých dobách“ let 1949 a 1950 opustil republiku. Mazaně. Měl u sebe i platný členský a hráčský průkaz, a proto mohl být v zahraničí přeregistrován za jiný klub. Toho využil. Na rok ho získaly italské kluby Lucchese a Spezia Calcio. V roce 1950 ho angažovala (s italskou licencí) organizace Hungária FC složená z maďarských „utečenců“ cestujících po světě a hrajících jen přátelská a propagační utkání. Když Hungária FC hrála (1951) v Kolumbii s klubem Atlético Junior Barranquilla 10, Uram se soupeři tak líbil, že dostal nabídku na angažmá a po krátkém vyjednávání ji využil. V dalším roce (1952) vycestovali jeho chlebodárci na zájezd do USA. A situace se opakovala. Vedení New York Hungarian nabídlo ještě ne třicetiletému všestrannému hráči kontrakt a on už v zemi zůstal. Oženil se s ženou evropského původu. Do věku třiceti let ještě hrál a dál se v tomto klubu (i v dalších v New Yorku) věnoval výchově mladých fotbalistů.

Místo tečky dovolte několik životopisných údajů: Mihailo (Mihail) Uram se měl narodit – podle italských i amerických údajů – v Užhorodě 20. 6. 1924. Byl pokřtěn jako řecký katolík a v New Yorku zemřel ve věku 80 let. Zahraniční prameny ho několikrát označily za „tajemného rusínského fotbalistu“ a neskrývaly, že autentických a podrobných informací o jeho kariéře je žalostně málo a jsou v nich citelné mezery. Jedno je ale jisté. Tento fotbalista nebyl jen řadovým a „bezejmenným“ borcem, ale fotbalem se dokázal živit a získat v něm společenské uznání vlastně po celé čtvrtstoletí, co fotbalové kopačky obouval.

Ze zahraničních pramenů zpracoval

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Výkvět slovenského fotbalu. Mistři ligy let 1949,1950 a 1951. Ještě nedávno šířili slávu „slobodného“ Slovenského štátu a v těchto letech vládnou československému fotbalu v dresech Slovanu Bratislava ÚNV (Ústredný národný výbor). Jména té historické elity jsou na tomto propagačním snímku pro zájezd do Mexika. Stojící odleva trenér Šťastný, Šimanský, Preis, Baláži, Vičan, Skyva, Fillo a Hložek, prostřední řada odleva Reimann, Pokorný, právě Uram, Pažický, Laskov, Hlavatý a atletický trenér Hermann, dolní řada zleva pak Venglár, Jajcaj, Tomanovič, Oprchal, Tegelhof, Ružovič a Piško.

Fotbalisté právě vystupují z letadla, končí slavný zájezd do Mexika. Na schůdcích je Jozef Karel, ve dveřích pak Mihailo Uram. Sombrera prý skrývat nemuseli, ale zlaté předměty, nylonky a další zakázané věci už byly „pastvou“ pro vojáky, celníky i příslušníky bezpečnosti. Výpravu vyhlížející příbuzní se nestačili divit. Problémy měli nejen vedoucí, ale především hráči. Přišly „exemplární tresty“…a taky útěky (jen na Západ).

Dnes se v této historii „vrtá“ několik uznávaných sportovních odborníků v zahraničí. Slibují v odhalování Uramova tajemství, pokroky a nálezy. Sledujeme je i zveřejňujeme.

Uram byl skvělým fotbalistou. Dvorní vykladač nových reforem, redaktor Miroslav Stjažkin (chvíli československého fotbalu dokonce předsedal), který měl důvěru stranických sekretariátů, ale byl bez důvěry v samotném fotbalovém hnutí, tohoto borce opakovaně dehonestoval. To tedy znamená, že Uram musel mít úroveň i kvalitu.

KRÁTCE

*** PUĽS slaví sedmdesátku.** Folklorní soubor Puľs připravuje ke svým prosincovým sedmdesátým narozeninám slavnostní koncert. „Spustili jsme předprodej vstupenek na prosincové oslavy 70. výročí Poddukelského uměleckého lidového souboru. Při této příležitosti jsme si pro vás připravili výjimečný program, který představí průřez tvorbou poslední, mimořádně úspěšné dekády. Můžete se těšit na výběr nejvýraznějších choreografií, hudebních a pěveckých čísel, která reflektují umělecký růst, inovativní přístup k folklóru a také propojení tradice s moderním jevištním projevem. Zavzpomínáme si na osobnosti souboru, které formovaly jeho tvář a přivedly ho k dnešní podobě silného a ambiciózního tělesa“ – čteme v pozvánce populárního folklorního souboru.

*** Před 105 lety se narodil rusínský spisovatel a folklorista Michal Šmajda.** Deník Pravda ho v roce 2010 požádal o rozhovor, z jehož úvodní části citujeme: „Michal Šmajda se dožil devadesátky. Oslavil ji v dobré kondici a plný dalších tvůrčích plánů. V rodném Krásném Brodě u Medzilaborců se chystá zřídit muzeum etnografických sbírek, které jsou z velké části výsledkem jeho dlouholeté práce. Několik z nich již dříve nabízí k vydání, například obsáhlý receptář lidové medicíny Rusínů. Zatím neúspěšně. V našem rozhovoru proto opakovaně připomíná: Počítá se pouze to, co je nejen sklizeno a zdokumentováno, ale i publikováno.“ Šmajda zemřel v roce 2017 ve věku nedožitých osmadevadesáti let.

Jak se žilo přesídlencům z Podkarpatska v Československu? Několik poznámek k osudu optantů

Jaké byly osudy někdejších československých občanů, které prezident Beneš dekretem zbavil občanství? Mnozí se rozhodli přesídlit do Československa, někteří do Maďarska.

K smlouvě mezi ČSR – SSSR v červnu 1945 o odstoupení Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu byl připojen důležitý dodatek – protokol, který Čechům a Slovákům žijícím na území PR, umožňoval optovat pro Československo, a naopak, Ukrajincům či Rusínům na území historických zemí bylo umožněno se stát státními občany SSSR. Žádostí o optaci do ČSR bylo v první fázi na 25 tisíc. Kladné vyřízení žádostí i organizace transportů se zdržovaly, kladly se jim překážky, většina se zamítala. Až nakonec odjel pouze zlomek, asi deset procent, tj. necelých 3700 přihlášených.

Dva příběhy za mnohé

Příběh první: Kytarový virtuos a profesor HAMU Štěpán Rak vyrůstal jako adoptované dítě českých rodičů. Manželé Rakovi si ho v roce 1946 vzali z dětského domova a osvojili si ho. Chlapec nebyl původem „zdejší“, i když se narodil těsně po válce, v létě 1945, v Praze. Jeho maminkou byla Rusínka Vasilina Sivková, zdravotní sestra, příslušnice vojenských jednotek bojujících na východní frontě, která spolu s bojovými oddíly dorazila na naše území. Po dohodě s otcem dítěte – zřejmě ve svízelní osobní i finanční situaci – je dali k adopci,. Matka se zdržela několik měsíců v Československu, ale pak odjela domů do vesnice u Chustu. Mezi již sovětskou Zakarpatskou Ukrajinou a Československem se zatím hermeticky uzavřely hranice. Svého syna Štěpána už nikdy neviděla. Příběh je delší a složitější, uvádím jen dramatický začátek, který má na svědomí rozdělení republiky a odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu. (Pozn. aut.: některé skutečnosti z rodinné historie Štěpána Raka byly historiky objeveny relativně nedávno, po roce 2020, v PR jsme je publikovali.)

Příběh druhý: Přibližně v téže době se staly neprodyšně uzavřené hranice osudové i pro Juru Kroba, později výtečného kameramana především vojenských dokumentárních filmů. Jeho rodiče – rusínská maminka a český otec, důstojník čs. armády, přijeli do Prahy ještě před válkou, po obsazení Podkarpatské Rusi Maďary v r. 1939. V rodině se narodili dva synové, po válce ještě dcerka. Během války byl otec pan Krob vězněn v nacistickém vězení. Naštěstí přežil. Když válka skončila a na nějaký čas se uvolnily hranice, rodiče rozhodli, že starší synek, ještě předškolák, stráví pár týdnů u prarodičů na Podkarpatské Rusi, aby si vnoučka užili. Ti ho dosud ani neznali. Během Jurova pobytu se mezi Československem a Zakarpatskou oblastí Ukrajiny uzavřely hranice, jak zmiňujeme výše, a chlapec nadlouho uvízl u dědečka a babičky. Byl oddělen od rodičů téměř dva roky. Když se konečně podařilo dostat ho do Československa, neuměl v téměř vůbec česky. Nemluvě o trápení rodičů, kteří tu zůstali bez synka…

Nepříznivé peripetie životů

nejednoho z původních obyvatel Podkarpatska, zvláště bojovníků proti nacismu, pokračovaly či vyvrcholily kolem srpna 1968, kdy mnozí vyjadřovali nesouhlas se vstupem sovětských okupačních vojsk do Československa. Příznačný a nikoliv ojedinělý je osud generála Michala Kričfalušiho, rodáka z Kričova, mnohokrát vyznamenaného statečného bojovníka, který po srpnu 68 pracoval v dělnických povoláních a byl rehabilitován až po roce 1989.

V této souvislosti ještě alespoň jedno jméno a další malý příběh: V roce 2015 zemřel v 92 letech válečný veterán, svobodovec major Vasil Korol, Rusín z Podkarpatské Rusi. Jeho život byl velmi dramatický. Po nacistické okupaci uprchl z Československa do Sovětského svazu. Tam byl zatčen a prošel útrapami sibiřských pracovních táborů. V roce 1943 byl propuštěn a vstoupil do řad československé armády. Jako dělostřelec se účastnil bojů u Kyjeva, karpatsko-dukelské operace a řady dalších bitev. Po válce byl v roce 1949 z armády propuštěn, byl členem Československé obce legionářské.

Vasil Korol dostal řadu válečných vyznamenání, ale měl smůlu – v létě 2013 mu je ukradli zloději přímo v domově pro válečné vysloužilce. Do jeho pokoje se tehdy dostali pod záminkou opravy toalety. Mezi odcizenými bylo vyznamenání od prezidenta Václava Havla, ale také ruské, polské a ukrajinské vyznamenání. Nové medaile mu ministerstvo obrany a Československá obec legionářská daly znovu zhotovit a předaly na podzim téhož roku.

Ivan Ljavinec

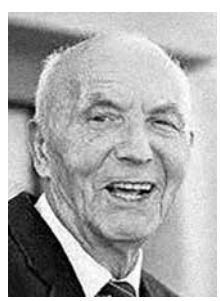

Vasil Korol

Z Podkarpatské Rusi po sovětské anexi přesídlilo také mnoho řeckokatolických kněží.

Někteří zde podepsali přestup na pravoslaví, tj. vstup do pravoslavné církve, když byla jejich církev zrušena, jiní nikoliv. Ti skončili jako živořící důchodci, mladší pracovali v různých dělnických povoláních, jiní byli ve vězení. Mladí muži – bohoslovci sloužili u PTP. Za perzekvované kněze připomenu aspoň biskupa řeckokatolické církve v ČR Ivana Ljavince: Narodil se ve Volovci na Podkarpatské Rusi v učitelské rodině, teologii studoval v Užhorodě a ve Vídni, na kněze byl vysvěcen 28. července 1946 v Prešově. V roce 1955 byl Ljavinec zatčen a spolu s dalšími 16 obžalovanými odsouzen ke 4 rokům vězení. Po propuštění pracoval v Praze v dělnických profesích, například jako popelář, topič nebo průvodčí. V dubnu 1969 byl jmenován farářem řeckokatolické farnosti u sv. Klimenta v Praze, po r. 1989 biskupským vikářem, posléze prvním apoštolským exarchou řeckokatolické církve v České republice.

Odškodné, které dostal po roce 1989 za věznění, věnoval na nový zvon v rodném Volovci…

Migranti z Podkarpatské Rusi

se postupem času integrovali více či méně úspěšně do majoritní české (i slovenské) společnosti, pokud jim to bylo ovšem umožněno. Podkarpatská Rus byla hermeticky uzavřena – zejména pro ty, kteří odtud pocházeli. Na rodinné či soukromé návštěvy téměř vůbec nemohli, na turistické zájezdy až od poloviny osmdesátých let, a to ještě pouze jako součást šíře koncipovaného zájezdu zahrnujícího zpravidla i západní Ukrajinu (Ivanovo Frankivsk, Lvov). Cestovní kancelář Autoturist organizovala po této trase (Užhorod – Mukačevo – Lvov) zájezdy až od druhé poloviny 80. let.

To už byla v Sovětském svazu perestrojka v plném proudu. Ano, byla, ale probíhala kdesi v Moskvě. „Moskva je daleko a my žijeme tady!“, řekla mi v roce 1988 (vnucená) sovětská, přesněji ruská průvodkyně v Užhorodě na zájezdu Autoturistu. Byla to její reakce na mou námitku, že neříká pravdu, a že by nemusela zkreslovat historii, když je perestrojka. Přednášela totiž účastníkům zájezdu, o „kolaboraci“ řeckokatolických duchovních s nacisty a banderovci.

Smutek a nostalgie někdejších obyvatel Podkarpatska byly o to silnější, že národnost „Rusín“ se stále nesmělo říkat ani psát.

A až do roku 1968 platil také pro řeckokatolickou církev zákaz působení, teprve tzv. Pražské jaro umožnilo její obnovení. Prvním farářem v chrámu sv. Klimenta, posléze i prvním biskupem – exarchou (ale to až mnohem později, když byl v Praze zřízen řeckokatolický exarchát) se stal Ivan Ljavinec.

Rusíni žijící v českých zemích nedrželi příliš pohromadě; to spíš určitou sounáležitost cítili Češi, kteří se narodili či žili za první republiky v Mukačevě, Slatinských dolech, v Chustu atd. Celkem pravidelně se scházeli a vzpomínali na staré časy. Ale tam Rusíni moc nechodili, nic proti českým usedlíkům, ale vzpomínky i pocity rusínských přesídlenců byly jiného druhu.

Jen úzké okruhy přátel a známých, kteří se buď znali ještě z původního domova, nebo na sebe náhodně narazili, si vytvářeli soukromá společenství.

Ani korespondence s bývalou vlastí nebyla nijak hojná, všichni počítali s cenzurou, psalo se málo nebo vůbec. Kontakty se jaksi „přirozenou cestou“ postupem času přerušily.

V průběhu 80. let se nicméně přece maličko uvolnily poměry, mohlo se – ojediněle – jet na bývalou Podkarpatskou Rus i na pozvání, na tzv. „vyzov“, a také odtamtud se výjimečně dostali lidé do Česka k příbuzným či nejbližším přátelům. Později jedna či dvě cestovní kanceláře dokonce zařadily Zakarpatskou oblast Ukrajiny, nikoliv ovšem samostatně, ale společně s dalšími ukrajinskými regiony, do svého turistického programu.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Aktuálně z Podkarpatské Rusi (Zakarpatské oblasti)

Druhá část statě z č. 3/2025

Cestování

Navážu na téma cestování, kterým jsem své poznámky minule skončil. Automobilem je možné ze Slovenska cestovat přes hraniční přechody Vyšné Nemecké – Užhorod a Ubľa – Malyj Bereznyj. Zvláště na prvním z jmenovaných můžete ve špičce poměrně dlouho čekat. Mnozí z nás preferují veřejnou dopravu. Je možné vybírat z několika autobusových a železničních dopravců. Více denními i nočními vlakovými spoji je možné cestovat do Košic. Následně buď autobusem přes Vyšné Nemecké nebo vlakem přes železniční přechod Čierna nad Tisou – Čop. Já jsem v srpnu na Podkarpatí cestoval přímým nočním vlakem Praha – Čop. Většina vagonů končila v Košicích a čtyři pokračovaly do Čopu. Z Košic je možné využít také několik spojů slovenských drah Košice – Čop – Mukačevo.

Cestu vlakem do Užhorodu by měla výrazně zjednodušit nově vybudovaná trať Čop – Užhorod se standardním evropským rozchodem 1435 mm. Vlaky z Košic ji začaly využívat od letošního podzimu, brzy se doufejme přidají rychlíky z Prahy. Já v srpnu ještě z Čopu cestoval taxíkem. Výhodou je, že si cestou můžete popovídat s řidičem. Třeba o tom, jak frčí či nefrčí závod společnosti Eurocar v Solomonovu, kde se přes dvacet let montují vozy ŠKODA a dalších modelů koncernu Volkswagen (leží těsně před stanicí Čop). Po začátku současné války v roce 2022 se zde montáž zastavila, dnes už opět běží, byť nedosahuje dřívějších počtů smontovaných vozů. Nebo o tom, že sluneční elektrárny z okolí Čopu prý dodávají proud na Slovensko (neověřoval jsem). Z Čopu do Užhorodu bylo samozřejmě možné i v srpnu cestovat autobusem či vlakem se sovětským železničním rozchodem.

Dálkový spoj Regabus v Mukačevu (firma v ČR)

Symbol soukromého úspěchu – logistická společnost Nová Pošta

Foto Jan Čopík

Interiér nových autobusů v Užhorodě

Jistou nevýhodou veřejné dopravy je skutečnost, že jste pak na ni odkázáni i na samotném Podkarpatí. Autobusy sice jezdí po celém území, ale nejen z důvodu špatné kvality silnic nijak rychle. Ale i v autobusech si stejně jako v taxících můžeme popovídat s místními. Bez automobilu je pro cestu ze Slovenska na Podkarpatí možné využít pěší a cyklistický přechod Veľké Slemence – Mali Selmenci.

S dopravou souvisí dlouhodobé nešvary Ukrajiny. V kupé jsem cestoval s paní a jejím malým synem. Paní sice pochází ze Záporoží, ale už 15 let žije v ČR. Jela do Lvova ke stomatologovi, který měl synovi udělat větší zákrok. Ostatně nejen z červnové návštěvy příhraničních slovenských obcí Ubľa a Ladomirov jsem nabyl dojmu, že na Podkarpatí či Ukrajinu jezdí k zubaři „půlka“ východního Slovenska. Paní se taky ve Lvově měla potkat s rodiči a dát dohromady dokumenty od bytu v Záporoží, kde je v důsledku války nebezpečno. Při vystupování synovi důrazně říkala „jsme na Ukrajině, zajdi si ještě ve vlaku Regiojet na záchod. Je to čisté a bezplatné, tady na Ukrajině to bude horší“. Dlouhodobě také přetrvává drobná sebevýpomoc řidičů autobusů na vnitrostátních linkách, kdy jim cestující mimo autobusová nádraží platí jízdné bez dokladů (minimálně tak neplatí daně). Byť např. v samotném Užhorodě je už od letošního roku možné v městských maršrutkách platit i kartou. Přišlo mi to zajímavé, protože o hospodaření samosprávy hlavního města oblasti se vykládají přímo „legendy“. I státní policie už nevybírá pokuty od řidičů v hotovosti, ale musí následně platit v bankách či prostřednictvím bankomatu. Jak o tom píše kolega z brněnského spolku Přátelé Podkarpatské Rusi na webu https://www.subcarpathia.cz/.

Soukromý a veřejný sektor

Soukromý sektor na Ukrajině obvykle pracuje výborně. Telefonní operátoři, obchody…. Např. obchody v centru Užhorodu či pouliční prodejci zmrzliny prakticky upřednostňují platbu kartou a bez problémů vystaví účet. Ostatně s hotovostí jsou léta na Ukrajině potíže. V jedné ze směnáren dokonce neměli hřivny na výměnu, resp. neměli jakékoli drobnější bankovky. Zato stát a veřejný sektor má dlouhodobé potíže. V obcích jsou před novými obchody díry v komunikacích a veřejná infrastruktura obecně funguje často mizerně. A bez ní se rozvoj dělá obtížně. Nesouvisí to jen s tím, že se lidé a zboží včas a bez problémů nedostanou z místa A do místa B. Druhá věc je dostupnost zboží a služeb. Je to samozřejmě zbytný produkt, ale zmrzlinu 50 gramů za 50 hřiven si mnoho místních nekoupí. A to ani v bohatším Užhorodě.

Dlouhodobá skepse

Na Podkarpatí panuje dlouhodobá skepse. Důvěra v politiky je na bodu mrazu. Prezidenta Zelenského hodnotili lidé v roce 2022 jako hrdinu. Ne snad pro schopnosti při spravování státu, ale proto, že na začátku současné války odmítl evakuaci a postavil se do čela odporu. Při příštích volbách však budou jeho případné šance patrně nevalné. Skloňuje se korupce nejen v jeho okolí i způsob vlády. Nakonec je to první prezident, jehož strana má většinu v parlamentu (Nejvyšší radě Ukrajiny). Tedy všechny důležité funkce napojené na centrální vládu jsou do velké míry spojované s ním a jeho politickou stranou Služebník lidu. A tedy i všechny potíže těchto institucí. O ekonomické situaci a dalších souvislostech zkusím napsat zase někdy příště.

JAN ČOPÍK

Po Puškinovi zůstal v Užhoroduj jen podstavec

Foto Jan Čopík

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Олександр Духнович

Русин, котрый тлумачів саміты Реґана із Ґорбачовом

Писав ся рік 1989, рік політічных змін у втогдышнім совітськім блоку, кедь часопис *Carpatho-Rusyn American* опубліковав статю о Димитрійови Зарічнякови.

Автор в часописі цітовав із статі публікованой в *Christian Science Monitor* тоты слова: „Кедь говорив із Михаілом, Реґан наперед повів Димитрійови."

Димитрій, котрого споминав – то Димитрій Зарічняк, якый быв тлумачом америцького Міністерства загранічных діл за влады президента Роналда Реґана, і быв участный на вшыткых америцько-совітськых самітах од 1985-го року, як і на веце десятках стріч америцького міністра загранічых діл Джорджа Шулца із його совітськым колеґом Едуардом Шеварнадзе.

Коріня того „голосу Реґана" перед Михаілом Ґорбачовом сягають до Чехословакії, до русиньской Выдрани.

Русиньско-російске походжіня

Народив ся Димитрій Зарічняк у 1944-ім році в Стражах, недалеко Братіславы. Його отець Михаіл Зарічняк (рр. 1920 – 2016) походив із села Выдрань, Меджілабірьского окресу, днесь то містька часть Меджілаборець, і до Братіславы пришов на высокошкольскы штудії.

Михаіл быв активный в штудентській русиньскій орґанізації Общество карпаторусскихъ студентовъ «Добрянскій». Выникло тото общество у 1932-ім році, і было засноване Русинами, котры походили головно із Пряшівщіны, і котры штудовали на Університі Коменьского.

Окрем соціалных функцій общество мало так само за ціль пересвідчовати своїх членів, же суть приналежны великого до російского народа. Ку кінцю свого існованя засновали ансамбель гры на балалайці, спонзоровали серію лекцій, переважно із руськоязычной літературы, публіковали літературны і культурологічны журналы Студенческій журналъ (1942-ый рік) і Ярь (1943-ій рік), котрого редактором быв якраз Михаіл Зарічняк.

По Другій світовій войні, дякуючі новій політічній сітуації, общество дістало нову назву – Общество русских и украинских студентов «Добрянский», і його головов став Омелян Ставровскый. Но по перевзятю властей комуністами ани тото общество далше не пережыло, і счезло злучіньом із Союзом Чехословацькой молодежи.

Михаіл в Братіславі поженив ся із сокласничков Ґалинов Дроновов, котрой родічі втекли із Росії перед більшевіками, і од 1920-ых років жыли в Чехословакії.

Кедь мав Димитрій шість місяців, было уж по Другій світовій войні, родина втекла вєдно із далшым сыном Александром, і родічами Ґалины – Василійом і Єлизаветов Дроновыма, до америцькой зоны втогдышньой Австрії. В децембрі 1948-го року еміґровали до Споєных штатів, і о штири рокы пізніше почали жыти у Вашінґтоні.

Было ясне, же Чехословакія під впливом Совітского союзу не буде прязна ку їх родині, головно ку свекрови і свекрі, котры із Росії одышли.

Михаіл наперед учів російскый язык на Армадній языковій школі в Монтерей, в Каліфорнії, пак аж до одходу на пензію дакілько десяток років учів лінґвістіку на Джорджтавньскій університі. Докторат із лінґвістікы оборонив на Гарвардьскій університі. Мати Димитрія – Ґалина, так само учіла російскый язык.

Тлумач вызначных самітів

Димитрій Зарічняк вдяка еміґрації своїх родічів дістав добры школы. Штудовав на Джорджтавньскій університі, де учів його няньо, і де в році 1967 здобыв тітул маґістра із російского языка.

Наперед учів російскый язык на Сміт Колідж в Нортгамптоні, в штаті Массачюсеттс. Пак почав робити тлумачом про америцьке Міністесрство згаранічных діл. У 1985-ім році, перед першым америцько-совітськым самітом Роналда Реґана і Михаіла Ґорбачова, быв підвышеный на престіжну позіцію діпломатічного тлумача.

19-го новембра 1985-го року в Женеві, в невтралній країні, почав саміт, на котрім по веце як шістьрічній перерві стрітили ся верьховны представителі США і СССР – президент Роналд Реґан і ґенералный секретарь Централного комітету Комуністічной партії Совітського союзу Михаіл Ґорбачов. На саміті, котрый быв єднов із найвызначнішых дій Студеной войны, робив тлумача Димитрій Зарічняк.

В тім часі были односины меджі тыма двома країнами барз напружены. Опередило то веце дій. Совітська інвазія до Афґаністану,

Зліва Роналд Реґан, Димитрій Зарічняк і Михаіл Ґорбачов.

зостріліня югокорейского цівілного літаку KAL 007, насаджіня америцькых ракет Pershing II в Европі і совітська реакція на то, ці остра Реґанова реторіка, кедь Совітськый союз означів за імперію зла.

Наперек тому, же Роналд Реґан быв твердый антікомуніста, зрозумів, же треба вести діалоґ, головно по наступліню до функції Михаіла Ґорбачова, котрый пришов із політіков ґласности і перестройкы.

По закінчіню саміту 21-го новембра обидвоми лідеры, і кедь саміт не скінчів підписаньом жадного договору, прокламовали, же не будуть намагати ся о воєньску перевагу, і высловили ся за 50-процентову редуцкію ядровой зброї. Так само выголосили, же хотять заборонити ядровій войні.

Тот саміт положыв фундаменты про пізнішы успішны договоры, котры ся підписали меджі США і СССР. Ішло наприклад о Договор о ліквідації ракет середнього і коротшого досягу (INF), якый быв підписаный в децембрі 1987-го року у Вашінґтоні, але і цілково тот саміт вів ку зліпшіню взаємных односин меджі Споєныма штатами Америкы і Совітськым союзом, што вело аж до закінчіня Студеной войны.

Фотоґрафії Реґана і Ґорбачова при козубі в Женеві стали сімболом нового початку. По роках взаємного напятя і взаємного страшіня почав процес діалоґу і одзброюваня, котрый цалком змінив ґеополітічну мапу світа в слідуючій декаді. Зарічняк стояв при початку того процесу як тлумач.

Мій отець походить із Карпат

Окрем самітів Реґана із Ґорбачовом в роках 1985, 1986, 1987 і 1988, на котрых быв Зарічняк вєдно із совітськым тлумачом часто єдиныма далшыма особами присутныма на переговорах найміцнішых лідерів світа, выконовав і сімультанны тлумачіня про телевізну сіть ABC в рамках жывых дебат меджі америцькыма і совітськыма лідерами. Окрем того почав на Джорджтавньскій університі передавати лекції із тлумачіня на высокій уровни.

Вдяка отцьови Димитрій Зарічняк вышов із родины з глубокыма русиньскыма корінями. Його отець гордо голосив ся ку Русинам, бісідовав чісто по русиньскы, докінця быв участный на 1-ім Меджінароднім конґресі русиньского языка в Бардейовскых Купелях у 1992-ім році. О тім аспекті дізнав ся і совітськый лідер Михаіл Ґорбачов.

В році 1985 Зарічняк допроводив делеґацію америцькых сенаторів у Москві, і втогды першый раз стрітив ся із Ґорбачовом. Ґорбачов втогды перервав діскусію, і позвідав ся Зарічняка, одкыль походить.

„Ниґда перед тым мене тото почас тлумачіня нихто не позвідав ся. Кедь єм му повів, же мій отець походить із Карпат, одповів мі, же його отець вмер в тій области почас войны," споминав Димитрій Зарічняк.

Зарічняк і по закінчіню мандату Роналда Реґана далше занимав ся тлумачіньом в діпломації. Днесь жыє в Сілвер Спрінґс, в Маріланді, недалеко центра столиці Споєных штатів Америкы – Вашінґтону.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Môj praděd Konstantin Mačik

Vo vašom časopise: Podkarpatská Rus 3|2024 na strane 11 je fotografia môjho praděda Konstantina Petroviče Mačika.

Ak by ste boli takí dobrí, radi by sme sa dostali ku kvalitnejšiemu skenu predmetnej fotografie. Zostavujem archív osobností mojich predkov a túto fotografiu v pozostalostiach nemáme.

Zároveň som vás rád upozornil na ďalšiu významnú osobnosť spomedzi Karpatských Rusov, na prof. Ivana Osifoviče Semančina.

Daniel D. Petrov

Autor dopisu připojil ke svému emailu i pasáž ze stati o svém pradědovi, publikované v PR (část citujeme). Když v naší poště přistál email Daniela Petrova, přeposlali jsme jej autorovi článku, historiovi a archiváři Davidu Hubenému. Ten svou odpověď zaslal panu Petrovovi i nám.

V příloze zaslal svůj i článek, který vyšel v jednom sborníku, a rozsáhleji se věnuje Mačikově soudní i politické kariéře. K žádosti o fotografie však píše, že je bohužel nemá v lepší kvalitě. „Zcela náhodou jsem je objevil v jednom podkarpatoruském kalendáři a s ohledem na jeho křehkost jsem nemohl použít skener," uvádí. A k tématu ještě dodává, že s kolegyní z archivu by chtěli zpracovat edici Mačikovy korespondence. a v budoucnu i dějiny justiční správy na meziválečné Podkarpatské Rusi, která byla dozorována právě Mačikem z košického vrchního soudu.

Máme radost, že jsme trochu přispěli k propojení historika s potomkem významného právníka. Třeba tento kontakt poslouží jako podnět pro další odbornou práci. Také pana Petrova nové informace patrně potěší. **red.**

Významný rusínský právník

Konstantin Petrovič Mačik (15. března 1862 – 14. srpna 1938) byl významnou rusínskou osobností meziválečného Československa, která dosáhla vysokého postavení i v justici. Přestože osobně podporoval ruský proud a angažoval se i politicky, z úředního hlediska vystupoval mimořádně nestranně a neváhal ocenit kvality a schopnosti soudců, kteří se hlásili k ukrajinskému proudu, jehož prosazování (zejména v podkarpatském školství) resentimentálně podporoval a jako představitel Ruské národní strany odsuzoval slovakizaci rusínských obcí na východním Slovensku. O jeho odborných kvalitách svědčí akt, že zastával řadu významných funkcí jak v justiční správě (místopředseda a v druhé polovině 20. let de facto předseda košické soudní rady; ústavní soudce), tak v samosprávě.

David Hubený

(úryvek ze státi publikované v PR)

Další „rodinný"ohlas na historickoý článek

Děkuji panu Davidu Hubenému za článek s titulem *Bdíti nad zachováním zákona*. Píše tam o bratru mého dědečka Hassaje z maminčiny strany. Byl notářem v Mukačevě a můj dědeček pracoval u něj.

Je zajímavé, že když jsem před byla několika lety na jedné akci v našem spolku, oslovil mě pan Bogdan Gambaľ, jestli jsem náhodou někde neslyšela o jménu Alexander Hassaj. Když jsem mu řekla, že tak se jmenoval bratr mého dědečka, moc se zaradoval a pak mi posílal jeho archivní články z časopisu, který strýček založil. A já zas posílala jeho fotky. Léta hledal kontakt na příbuzné, a teď mě náhodou potkal…

Bohužel, pan Gambaľ brzy a nečekaně odešel!

Časopis Podkarpatská Rus považuji za vysoce kvalitní noviny.Velké díky redaktorům dopisovatelům!

Olga Lúčanská roz. Ivančová

Před 35 lety vznikla Společnost přátel Podkarpatské Rus

Dokončení ze strany 7

Redakce spolupracuje s předními historiky a publicisty a přináší historické, kulturní i politologické stati a studie, reportáže a rozhovory s osobnostmi, příspěvky pamětníků, informace o životě Rusínů v Česku, na Slovensku i v dalších zemích, kde etnikum žije, reflexe čtenářů.

Během uplynulých let vydala SPPR téměř 50 knižních publikací; vesměs je tiskne Rudolf Valenta, graficky upravuje Ondřej Huleš. Na dalších se podílela spolu s jinými vydavateli. Jsou to knihy o dějinách a současnosti Rusínů a Podkarpatska, o rusínských pamětihodnostech, vzpomínkové texty pamětníků. Vydali jsme např. dvoudílnou publikaci historika Karla Richtera Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu, Cesty a křižovatky Světly Mathauserové, literární texty spisovatelů a publicistů, kteří psali o Podkarpatsku, paměti Účtování s časem Michala Kričfalušiho, Můj útěk do gulagu Jana Demčíka, podkarpatskou kuchařku Dagmar Březinové Prostřeno na Podkarpatské Rusi, obrazové publikace Jiřího Havla Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi či Jana Štursy Duše krajiny a lidí, literární reportáž Barbory Zavadilové Moje rusínská vyšívanka, paměti lékaře Antonína Moťoviče Za našimi zády tekla řeka Dnestr, nebo Tady se už mluví pražsky? aj., připravuje další.

Na Zakarpatí rozvíjí kontakty zejména s užhorodským Klubem TGM, Užhorodskou univerzitou, s vydavatelstvím Valerije Padjaka a s osobnostmi rusínského národnostního hnutí. Na Slovensku má pracovní kontakty se Spolkem rusínské inteligence (ZIRS) a Rusínskou obrodou, s Prešovskou univerzitou – Akademií rusínské kultury a osobnostmi tamního rusínského kulturního života.

Foto Ondřej Huleš

Pohled z průsmyku Pryslip

Živé kontakty udržuje SPPR s krajanským spolkem v Užhorodě – Klubem TGM, jehož předseda Ivan Latko mj. vydává četné publikace věnované dějinám Československa a Podkarpatské Rusi; vesměs o reprinty předválečných českých i rusínských historických, kulturně uměleckých aj. publikací. Z iniciativy Klubu byla instalována ve městech a obcích Podkarpatska (Užhorod, Mukačevo, Chust, Mižgorje aj.) řada pamětních desek, reliéfů, a dalších památníků upomínajících na společný stát Čechů, Slováků a Rusínů a na osobnosti, které působily na Podkarpatsku SPPR. Ivan Latko je pravidelným hostem organizace.

SPPR provozuje na internetu své webové stránky, kde mj. uveřejňuje aktuální informace, jednotlivá čísla časopisu Podkarpatská Rus a komunikuje prostřednictvím webu s veřejností.

Sídlem Společnosti je Dům národnostních menšin v Praze 2, Vocelova ul. 3; kde se pořádají i programy a výstavy SPPR; také se pravidelně podílí i na akcích Domu (Svět knihy, Muzejní noc).

V roce 2025 si Společnost přátel Podkarpatské Rusi připomíná 35. výročí svého založení.

ap

Podkarpatská Rus – časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, 33. ročník, č. 4/2025. Redakce: Agáta Pilátová, Tomáš Pilát, rubrika Rodnyj kraj Petro Medviď. Grafická úprava a sazba: Ondřej Huleš. Tisk: Tiskařské služby Rudolf Valenta. Evidenční číslo MK ČR E 10937. Vychází za podpory Ministerstva kultury ČR. E–mail redakce: agata.pilatova@tiscali.cz Internet: www.podkarpatskarus.cz. Kontaktní adresa: Dům národnostních menšin, Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Vocelova 3, 120 00 Praha 2. Předáno do tisku 22. listopadu 2025, vyšlo v prosinci 2025. Příspěvky jsou redakčně upravovány a mohou být i kráceny.